

Laura Jäntti

Minä olen muottitietoinen – Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma varhaiskasvatuksessa

LAB-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala YAMK Lappeenranta
Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

Opinnäytetyö 2020

Tiivistelmä

Laura Jäntti

Minä olen muottitietoinen – Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma varhaiskasvatuksessa, 78 sivua, 3 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö YAMK Lappeenranta

Sosiaali- ja terveystieteiden kehittäminen ja johtaminen

Opinnäytetyö 2020

Ohjaajat: yliopettaja Anja Liimatainen, Saimaan ammattikorkeakoulu YAMK, osaamispäällikkö Helena Wright, Saimaan ammattikorkeakoulu YAMK

Hallitus on laatinut kehittämissuunnitelman vuosille 2020-2022, joka koostuu laadun ja tasa-arvon kehittämiseen rakennetuista hankkeista. Yhtenä osa-alueena on se että tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tulisivat myös varhaiskasvatukseen velvoittaviksi asiakirjoiksi. Toistaiseksi vain koulut on veloitettu laatimaan suunnitelmat. Niin opetus, kuin varhaiskasvatukseen koetaan usein automaattisesti tasa-arvoiseksi ja yhdenvertaiseksi, sillä oletuksella että kaikilla on päivitetty varhaiskasvatustilanne hallussa, ja suunnitelmia toiminnan muokkaamiseksi ei tämän vuoksi koeta tarpeelliseksi tehdä.

Monissa julkaisuissa aiheesta todetaan, että käsitteistö joka liittyy tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen koetaan vieraaksi, tai niitä ei ole sisällytetty henkilöstön pohja- tai lisäkoulutukseen. On myös todettu, että mikään toiminta ei voi automaattisesti olla tasa-arvoista ja yhdenvertaista, sillä se on tavoite johon tähdätään, ei lähtötila.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia *opaste* varhaiskasvatukselle, jonka avulla kukin päiväkotiyksikkö voisi laatia omat tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmansa. Opinnäytetyössä on myös selvitetty tämän hetken tasa-arvon ja yhdenvertaisuustilaa esimiesten ja lasten näkökulmasta verkkokyselyn ja korttipelin (*Reilupeli*) avulla.

Suunnitelmia laatiessa tulisi arvioida opetusmateriaalia ja kuinka niissä näkyy vähemmistöryhmät, eri sukupuolet ja mahdolliset stereotyyppit. Varhaiskasvatuksessa ei ole oppikirjoja, joten tässä opinnäytetyössä on tutkittu lasten ulottuvilla olevia lastenkirjoja, ja pohdittu niissä olevaa sisältöä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kautta.

Opinnäytetyössä on myös kuultu henkilöstöä ja koottu heiltä keinoja kuinka tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuisi paremmin arjen eri tilanteissa.

Tuloksissa näkyy että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tila koetaan toteutuneen keskiarvoisesti, ja että henkilöstöllä löytyy paljon keinoja tämän kehittämiseen.

Opinnäytetyö painottui sukupuoleen ja sen moninaisuuteen sekä tuen tarpeen lapsiin.

Asiasanat: Tasa-arvo, Yhdenvertaisuus, Varhaiskasvatus

Abstract

Laura Jääntti

It's hip to be thinking outside of the box, 78 pages, 3 appendices

LAB University of applied sciences

Social services and healthcare, Lappeenranta

Development and management of Social- and Healthcare, masters degree

Master's Thesis 2020

Instructor(s): Ms Anja Liimatainen, Principal Lecturer, LAB University of Applied Sciences, Ms Helena Wright, Degree Manager, LAB University of Applied Sciences

The purpose of the thesis was to create a guideline which could help early childhood education to compile plans on how to improve children's equality and their rights to be heard. The guideline is based on the equality act and non-discrimination act in Finland. The study focused on sexual diversity and children with different needs

At first, in spring 2019, headmasters of the daycare units answered questions on how they saw the state of equality in daycare at the moment. After this, in fall 2019, the writer of the thesis stayed one week in three daycare unit. During that time the main goal was to listen to the children's point of view about how they feel that they have been treated and heard. Furthermore, an inventory list was made of all the books available and the author was looking for non-stereotypical acting roles and for example if minority groups were represented in the books. At the end of the year 2019 the employees were informed about all the answers that the writer had received from the headmasters and from the children. As a result, employees planned a daycareunit, where all children were seen as equals and all the different needs were fulfilled.

The results of the questionnaires, children's point of views and talks with the employees showed that more studies on this subject is needed. In general, the state of equality seems to be on an average level, so the direction is right.

Keywords: equality, non-discrimination act, early childhood education

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Tasa-arvo.....	7
2.1	Tasa-arvon määrittely	7
2.2	Sukupuoli	8
2.3	Sukupuolen monet muodot	10
2.4	Sukupuolittuneet tilat ja lelut	12
2.5	Sensitiivisyys varhaiskasvatuksessa	14
3	Yhdenvertaisuus	15
3.1	Tuki varhaiskasvatuksessa	15
3.2	Tunteiden ilmaiseminen ja käsittely	19
3.3	Hiljaiset ja vetäytyvät lapset.....	21
3.4	Erytyisherkyys.....	23
3.5	Yhdenvertaiset tilat	25
3.6	Yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa	26
4	Käsityksiä varhaiskasvatuksen toimintakulttuurista	28
5	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa.....	33
5.1	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman laadinta	38
6	Opinnäytetyön tarkoitus	42
7	Kehittämistyön prosessi, tulokset ja analysointi	42
7.1	Esimiesten näkökulma	43
7.2	Kasvattajien näkemys	45
7.3	Lasten näkökulma.....	51
7.4	Kirjainventaario	57
7.5	Opaste	61
8	Eettisyys ja luotettavuus	62
9	Pohdinnat ja tulevaisuus.....	63
	Lähteet.....	68
	KUVAT	75
	LIITTEET	76

1 Johdanto

Tasa-arvo, yhdenvertaisuus, ja varhaiskasvatus. Kolme äärimmäisen tärkeää, ja ajankohtaista asiaa. Kaikista näistä aiheista keskustellaan tällä hetkellä monella eri forumilla hyvinkin moniäänisesti. Moniäänisesti siksi, että ei välttämättä ymmärretä käsitteitä tai ajatusta, tai ne saatetaan tulkita väärin. Samaan aikaan päivitetty varhaiskasvatuslaki velvoittaa toimimaan, niin tasa-arvoisesti, kuin yhdenvertaisestikin. Hallitus on laatinut vuosille 2020-2022 kehittämisohjelman joka koostuu laadun ja tasa-arvon kehittämiseen rakennetuista hankkeista. Yhtenä osa-alueena on se että tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tulisivat myös varhaiskasvatukseen velvoittaviksi asiakirjoiksi. Kirjallisuudessa aiheesta julkaitaan jatkuvasti uutta tietoa jonka avulla toimintaa voidaan arvioida ja kehittää tasa-arvoisemmaksi ja yhdenvertaisemmaksi, ja jopa kumota vanha tapa toimia. (Teräs 2010; Costiander 2015; Katainen 2015; Varhaiskasvatuslaki 540/2018; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019; Seta 2019a.).

Tehtäessä tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa, tulee laatia suunnitelma kehitettävistä painopisteistä, teemoista sekä aikataulu johon tulee sisällyttää myös arviointi. Suunnitelmaa laadittaessa, sekä arviointia käytäessä läpi, tulee kuulla kaikkia heitä, joita suunnitelma koskettaa. Eli esimiehiä, työntekijöitä, lapsia sekä heidän perheitään.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkimuksellisen kehittämisen vaiheiden kautta kehittää lyhyt ja ytimekäs *opaste* varhaiskasvatukseen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toimintasuunnitelman laatimisen avuksi. Opasteen ohessa yksiköt voivat käyttää mm. tässä opinnäytetyössä käytettyjä lähteitä sekä keinoja arvioida toimintaa ja opetuksen välineitä. Tavoitteena on, että opaste otettaisiin käyttöön jokaisessa päiväkotiyksikössä, ja että sitä voisi käyttää apuna myös vanhempainilloissa, ja pedagogisen toimintaympäristön kehittämisessä. Tois-taiseksi päiväkoteja ei velvoiteta tekemään tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitel-mia, mutta tämä tulee olemaan ajankohtaista varhaiskasvatuksessa parin vuo-den sisään. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoitus ei ole vain ku-vata tilannetta, vaan viedä asioita eteenpäin seuraavalle tasolle. (Ojasalo, Moila-nen ja Ritalahti, 2014, 19.)

Opinnäytetyön nimessä mainittu muottitietous juontaa ajatukseen siitä, että jokaisen aikuisen tulisi tunnistaa itsessään piilevät ennakkooajatukset liittyen kulttuureihin, sukupuoliin ja niiden tapaan toimia. Me luomme ennakkokäsityksen, eli *muotitamme* ihmiset sen mukaan miltä hän näyttää, kuulostaa tai liikkuu. Vasta myöntäessämme itsellemme nämä käsitykset, pystymme muuttamaan itseämme ja kehittämään työyhteisöämme. Suurin asia joka kasvattajien tulisi myöntää on se että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ei toteudu. Sen oletetaan toteutuvan, ja tämän myötä sitä ei opeteta erikseen esimerkiksi opettajankoulutuksessa. (Cantell 2010, 37; Syrjäläinen & Kujala 2010, 34; Ojasalo jne. 2014, 20.)

Opinnäytetyö painottuu sukupuoleen ja sen moninaisuuteen, sisäisiin kulttuureihin, temperamenttieroihin, tuen tarpeen määrittelyyn ja toteutumiseen, sekä siihen miten esimiehet ja lapset itse kokevat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutuneen arjessa, ja millä keinoin työntekijät vahvistaisivat tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta toiminnassa.

2 Tasa-arvo

2.1 Tasa-arvon määrittely

Viranomaisten tulisi kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti, sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulisi muuttaa niitä olosuhteita jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Sukupuolten välinen tasa-arvo tarkoittaa sitä että kaikilla on mahdollisuus toteuttaa itseään ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, ja tämä vaatii mm. poliittista päätöksentekoa ja tukea. Useasti ajatellaan että tasa-arvo on jo toteutunut, koska koetaan että suurimmalla osalla ihmisistä asiat ovat hyvin. Suomessa tasa-arvoa pidetään myös itsestäänselvyytenä, jolloin koetaan ettei sen eteen tarvitsisi enää tehdä töitä. Tasa-arvo voidaan jakaa muodolliseen, mahdollisuuksien ja toteutuneeseen tasa-arvoon. *Muodollisen tasa-arvon* myötä kaikilla on oikeus äänestää ja oikeus opiskella mitä haluavat, mutta tarvitaan myös *mahdollisuuksien tasa-arvoa*, jossa myönnetään eriarvoisuus ja pohditaan erillisiä toimia tämän asian korjaamiseksi. *Toteutunut tasa-arvo* on toteutunut silloin, kun esim. miehet ja naiset saavat samaa palkkaa samanarvoisesta työstä. (Tasa-arvolaki 609/1986 4§; Tarkki 1998, 85 – 86; Syrjäläinen ja Kujala 2010, 29 – 30, 35.)

Ihmisellä on tarve kokea yhteenkuuluvuuden tunnetta, ja tämä ei toteudu jollei ihmisiä kohdella tasavertaisina muiden ihmisten kanssa. Muiden katseet ja puheet vaikuttavat kaikki oman arvokkuutemme määrittämiseen. Kun tuntee olevansa osa yhteisöä, tuntee olevansa tärkeä. Jotta tasa-arvo työ onnistuisi, tulisi varhaiskasvattajilla olla halu muuttaa toimintaa ja itseään. Jos kasvattajilta kysytään, toimivatko he tasa-arvoisesti, on vastaus todennäköisesti kyllä. Kun tapoja tarkistellaan lähemmin, saatetaan huomata epäkohtia, mutta niistä puhuminen saatetaan kokea hankalaksi. (Teräs 2010, 34; Ylitapio-Mäntylä 2012, 18; Martela 2014, 52.)

Erilaisuuden hyväksyminen, moniarvoisuuden huomioiminen, vähemmistöryhmien tasa-arvoisuus ja samat ihmisoikeudet, ovat keskeisimpiä tasa-arvon näkö-

kulmia. Edelleen tulisi tehdä paljon, jotta kaikilla lapsilla olisi tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja perusopetus. (Teräs 2010, 8; Ahonen 2017, 10.)

2.2 Sukupuoli

Sukupuolen voi määritellä biologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti sekä psyykkisesti. Biologisesti määriteltynä puhutaan ruumiillisista eroista. Sosiaalinen sukupuoli käsittää oletukset erilaisista olemuksista ja tavoista. Lapsen identiteetti rakentuu sosiaalisessa maailmassa eri oletusten kautta. Kumpikin edellä mainituista vaihtoehtoista ohjaa ajattelua jossa sukupuolen tulisi olla mies tai nainen. Tämä tapa ajatella on kulttuurin ja perimän tuotosta, ja tästä eriyttämisestä tulisi luopua sillä kategorisointi tuottaa oletuksia ja paineita lapsille. Toisin sanoen, jokaisella tulisi olla oikeus määrittää sukupuolensa itse. Tässä korostuu myös ihmisen omat käsitykset eri sukupuolten tavoista toimia, ja käsitys voi erota täysin toisen ”samaa sukupuolta” olevan käsityksistä. Toisin sanoen sukupuolia on yhtä paljon, kuin on käsityksiä sukupuolista. Kulttuurinen sukupuoli opitaan jo lapsena, ja se koostuu sillä hetkellä vallalla olevista oletuksista jotka liitetään tiettyyn sukupuoleen. (Keskinen & Hopearuoho-Saajala 1994, 12; Syrjäläinen & Kujala 2010, 30 – 31; Teräs 2010, 4; Vilkkä 2010, 18; Ylitapio-Mäntylä 2012, 21.)

Lapset seuraavat tarkasti aikuisten toimia. Päiväkodin työntekijät saattavat kohdella esimerkiksi työtoveriaan sukupuoleen sidottujen oletusten mukaan. Jos esimerkiksi päiväkodilla on miespuolinen hoitaja/opettaja, saattavat toiset työntekijät ajatella hänen olevan kuin talonmies, joka osaa ja korjaa rikkiäiset lelut, kiristää pöydän jalat, luo lumet päiväkodin pihalta. Biologinen jaottelu sukupuolen mukaan ajatellaan normaalina tapana toimia, mutta biologisesti jaottelu tarkoittaa myös jaon esim. pituuden, silmien värin, jalan koon mukaan. Psyykkinen sukupuoli taas muotoutuu koko eliniän aikana. Kulttuuri ja ympäröivä maailma vaikuttavat sukupuoli-identiteetin syntyyn, joten varhaiskasvatuksella on suuri merkitys pohjan luomisella. (Keskinen & Hopearuoho-Saajala 1994, 12; Syrjäläinen & Kujala 2010, 30 – 31; Teräs 2010, 4; Vilkkä 2010, 18; Ylitapio-Mäntylä 2012, 21.) Sukupuolista saa ja tuleekin puhua, mutta tarkoitus olisi häivyttää stereotyyppistä ajattelua ja jaottelua.

Monet oppaat jotka ajavat sukupuolten tasa-arvoa, painottavat sanoja tyttö ja poika. Esimerkiksi kuinka tyttöjä ja poikia tulee tukea oppimisessa. Sukupuolten samanlaisuus ja erilaisuus tulisi ottaa huomioon julkaisuja kirjoitettaessa. Tulisi miettiä mitä julkaisuissa tahdotaan kertoa. Esimerkiksi: *Suomalaisten lasten pärjääminen PISA kokeissa vai poikien heikko lukutaito*. (Laiho 2013, 36 – 37.)

Sukupuolta kuvataan myös nimikkeillä feminiininen tai maskuliininen, tyttömainen tai poikamainen. Nämä määrittelyt saattavat näkyä tai kuulua leluissa, vaatteissa ja harrastuksissa, sekä myös aikuisten käytöksessä ja puheissa. Alasaaren ja Kataisen (2016) selvityksessä mainitaan Ruotsalainen tutkimus, jossa oli huomioitu kuinka kasvattajat kohtelivat samalla tavalla käyttäytyviä lapsia eri tavalla riippuen lapsen sukupuolesta. Kasvattajan tehtävä olisikin kohdata lapset yksilöinä joilla on erilaiset mielenkiinnon kohteet sukupuolesta riippumatta. Kaikista ihmisistä löytyy feminiinisiä ja maskuliinisia puolia, ja näitä ei voi asettaa vastakkain sillä raja on häilyvä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 11 ja 24; Katainen 2015, 17; Alasaari & Katainen 2016, 14 – 15.)

1994 julkaistiin kirja *Pojat päivähoidossa*, jossa tuotiin esiin kasvattajien erilaisia tapoja kohdata tytöt poikiin verrattuna. Tutkimalla oli huomattu kuinka (koulun) opettajien esittämät kysymykset erosivat siinä oliko se osoitettu tytölle vai pojalle. Tytöille esitettyihin kysymyksiin oli helpompi vastata ja ne olivat yksinkertaisempia kuin pojille esitetyt, ja poikia myös komennettiin enemmän. Kirjassa kerrottiin myös ihmisen tarpeesta luokitella kohtaamansa henkilö, ja kuinka luokittelujen perusteella tehdään päätelmiä ihmisestä. Yleisimmät luokittelut tapahtuivat sukupuolen, iän ja etnisyyden mukaan. (Keskinen & Hopearuoho-Saajala 1994, 8, 11.) Kirjasta on havaittavissa muutos, ja kuinka hitaasti muutos tapahtuu, sillä samoja havaintoja on tehty myös uusimmissa julkaisuissa.

Karkulehto ja Rossi (2018) mainitsevat kirjoituksessaan Butlerin teorian jonka mukaan sukupuoli rakentuu toistamisella ja jäljittämällä ympärillä toistuvia oletettuja tapoja toimia tietyn sukupuolen mukaisesti. Teoriassa todetaan kirjoittajien mukaan, että nämä toistetut eleet ja ilmaisut ovat vain vaikutelmaa, harhakuvaa todellisesta sisäisestä sukupuolesta joka voi olla täysin eriävä ulkoiseen. Butlerin teorian mukaan biologisen sukupuolen luo siis kulttuuri ja aika, ei se minkälaiseen

vartaloon synnyt. Mihin kasvattaja tarvitsee tietoa lapsen sukupuolesta? Vaikuttaako sukupuoli silti toiminnan suunnitteluun, vaikka pitäisi selvittää lasten mielenkiinnot ja tuen tarpeet? (Ylitapio-Mäntylä 2012, 20; Karkulehto ja Rossi 2018, 50 – 51.)

2.3 Sukupuolen monet muodot

Perusopetussuunnitelman (2014) perusteissa mainittu käsite sukupuolen moninaisuus käsittää kaikki sukupuolet, sukupuoli-identiteetit sekä ilmenemismuodot. Jokainen ihminen kokee sukupuolensa eritavalla ja heillä on siihen oikeus. Pieni lapsi ei osaa vielä nimetä omaa sukupuoli-identiteettiään, eivätkä he myöskään koe toimivansa väärin tai oikein ellei aikuinen nimeä toimintaa häiritseväksi. Teräs (2010) kirjoittaa pro gradussaan siitä, kuinka 10 % lapsista ilmaisee sukupuoltaan yli rajojen ja samaan aikaan edelleen lapsilta vaaditaan selkeää sukupuoli-identiteettiä, eli kumpi olet; tyttö vai poika? Suomalaisessa kulttuurissa hyväksytään mieluummin tyttöjen poikamaisuus, kuin poikien tyttömäisyys. Jollei ympäristö tue lapsen aitoa identiteettiä, voidaan se luokitella jopa lapsen kaltoinkohteluna. Ympäristö siis joko vahvistaa, tai murentaa lapsen identiteetin kasvua, ja tässä varhaiskasvatuksella on suuri merkitys. (Teräs 2010, 5; Vilkka 2010, 63; Opetushallitus 2014, 16; Jääskeläinen ym. 2016, 12 – 13.)

Niin sanotut poikkeamat sukupuolessa, eli jos lapsen sukupuolta ei pysty selkeästi määrittellä, on se ennen luokiteltu sairaudeksi tai jopa psyykkiseksi häiriöksi. Tämä ajattelumalli on poistumassa. Sukupuoli ei jakaudu pelkästään kahteen, sillä kaksi tyttöä tai kaksi poikaa eivät ole samanlaisia mielenkiinnoltaan tai ulkonäöltään. Kaikki lapset ovat erilaisia ja yleistyksset sukupuolen mukaan rikkovat lasten ainutlaatuisuutta, ja luokittelevat lapset muotteihin. (Teräs 2010, 5; Ylitapio-Mäntylä 2012, 17.)

Keskinen ja Hopearuoho-Saajala (1994) mainitsevat määritelmään sukupuoliskeemateoria. Sen mukaan lapsen tulisi ensin saada luoda mielikuvat siitä, miten miehet ja naiset toimivat tietyissä tilanteissa, ja vasta tämän jälkeen voivat *sallia niihin poikkeuksia*. Sukupuolen moninaisuudesta varhaiskasvatuksessa puhuttaessa ei ole tarkoitus hämärtää sukupuolta pois näkyvistä, vaan kiinnittää huo-

miota kuinka monta eri asiaa tai toimintaa sukupuoli määrittää tai ohjaa varhaiskasvatuksen arjessa. Persoonan tulisi merkitä aina enemmän kuin oletetun sukupuolen. (Keskinen ja Hopearuoho-Saajala 1994, 26 – 27; Huuska, ja Karvinen 2012, 34; Ylitapio-Mäntylä 2012, 19.)

Tällä hetkellä kun lapsi syntyy, tulkitaan hänen sukupuolensa ulkoisten tunnuspiirteiden myötä ja tämä päätelty sukupuoli merkitään myös hänen sosiaaliturvatunnukseensa. Jos lapsen sukupuoli-identiteetti ja syntyessä määritelty sukupuoli pysyvät samana myös aikuisena, kutsutaan tätä *cissukupuoleksi*. Jos puhutaan että lapsi on muunsukupuolinen, tarkoittaa se sitä ettei lapsi ole *sukupuoli-identiteetiltään* selkeästi tyttö tai poika, vaan hän itse asettaa omat määritelmänsä ilmaisten tätä esimerkiksi vaatteillaan tai elekielellään jotka voivat vaihdella eri aikoina. Tämä itsensä ilmaisu ei kuitenkaan tarkoita että lapsi kokisi ristiriitaa syntyessä määritettyyn sukupuoleen. *Transsukupuolisen* sukupuoli-identiteetti eroaa täysin, tai suurimmalta osin siitä sukupuolesta joka hänelle on syntyessä määritelty. (Valojää 2018)

Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu ovat eri asioita. Identiteetin muodostumiseen vaikuttavat monet tekijät mutta niitä ei pystytä erittelemään. Transsukupuolinen voi olla hyvinkin tietoinen omasta sukupuolestaan ja kokea ristiriitaa ympäristön odotuksia nähden jopa jo 4-vuotiaana. On myös lapsia, jotka huomaavat tämän jo aiemmin - toiset vasta lähemmäs täysi-ikäisyyttä. Syy miksi lapsi/nuori saattaa tuoda olonsa ja ajatuksena vasta myöhemmällä iällä julki on se, ettei hänellä ole sanoja kuvata omaa oloaan, tai hän pelkää ympäröivien ihmisten reaktioita. Tasa-arvolaki kieltää meitä syrjimästä ketään sukupuolen perusteella. Tämä tarkoittaa ettemme saisi väheksyä tai loukata ketään lasten kuullen, vaikkei sanominen liittyisi suoranaisesti lapseen. (Laki Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609 7§; Valojää 2018)

Sosiaali- ja terveysala sekä varhaiskasvatus, eivät tue sukupuolen moninaisuutta kaavakkeissaan. Varhaiskasvatuksen hakulomakkeessa kysytään lapsen sukupuolta, ja vanhemmissa lomakkeissa kasvattajiksi mainitaan vain isä ja äiti. Kirjallisuuden mukaan muunlaisille sukupuolille ei ole vielä tilaa. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 23.) Tämän opinnäytetyön kirjoittamisen aikana kaavakkeisiin tuli käsitteiden *isä* ja *äiti* tilalle huoltajat.

Ympäristö ja siinä olevat henkilöt vaikuttavat suuresti lapsen hyvinvointiin. Setä:n raportissa (Valojää 2018) mainitun tutkimuksen mukaan translapset joilla ympäristö on ollut heitä tukeva, voivat melkein yhtä hyvin kuin saman ikäiset cissukupuoliset nuoret. *Vuonna 2014 tehdyn kyselytutkimuksen perusteella noin puolet suomalaisista transnuorista on ajatellut itsemurhaa ja merkittävä osa (22–65 % sukupuolesta riippuen) on vahingoittanut itseään jollain tavalla. Mitä luontevammin lapsi voi ilmaista omaa identiteettiään ja sukupuoltaan, sitä paremmin hän voi myös tulevaisuudessa.* (Valojää 2018)

Lapsen sukupuoli-identiteetti ei ole välttämättä selkeästi luettavissa. Kaikki tavat tuoda esiin omaa identiteettiä tulisi olla suotavaa ja hyväksyttävää. Lapsen kanssa työskentelevien tulisi saada tukea kohtaamisiin ja mahdollisen oman epävarmuuden sietämiseen. Päiväkodin henkilöstön tulisi edistää jokaisen lapsen oikeuksia riippumatta lapsen identiteetistä tai sukupuolesta. Sukupuolen moninaisuus tulisi normalisoida, ja moninaisuudesta tulisi puhua lapsen tasoisesti. Kun lapsella on monimuotoinen henkilöstö ympärillään, kokee hän itsevarmuutta tuoda esiin oman ainutlaatuisuutensa. (Valojää 2018)

2.4 Sukupuolittuneet tilat ja lelut

Huuska ja Karvinen (2012) ovat koonneet artikkeliinsa seitsemän kohdan muistilistan, jonka avulla voidaan tutkia onko päiväkotitilat sukupuolen moninaisuutta tukeva paikka:

1. Henkilöstö tiedostaa että on olemassa muitakin sukupuolia kuin tyttö ja poika.
2. Kaikki sukupuolet ovat yhtä hyviä ja kaikkia tapoja toimia arvostetaan yhtä lailla.
3. Sisustuksessa käytetään monia värejä, ei värikoodeja sukupuolen mukaan (vaaleanpunainen ja vaaleansininen).
4. Pukukoodi ei ole tiukka. Tyttöjä ei vaadita pukeutumaan mekkoon.
5. Sukupuolen moninaisuus näkyy leikkitilanteissa ja esimerkiksi lukuhetkissä.
6. Kasvattajat ymmärtävät että sukupuoli on muutakin kuin kehollista.

Lapsi saa itse määrittää oman sukupuolensa. (Huuska & Karvinen 2012, 46.)

Leikki-tilat saattavat olla hyvinkin sukupuolittuneita. Kasvattajat olettavat kuka tilassa leikkii, ja mitä siellä leikitään. Tytöille ajateltu leikki-tila on usein rajattu nurkkaan kun taas pojille on otettu laajempi tila vauhdikkaaseen toimintaan. Jos leikki-tiloja ei ole valmiiksi määritelty, ja lelut ovat samassa paikassa, lasten yhteisen toiminnan on huomattu lisääntyvän. Kirjat ja laulut saattavat olla myös hyvin sukupuolittuneita. Jos kirjan päähenkilö on tyttö, mielletään kirja tyttöjen kirjaksi, mutta jos päähahmo on poika, ajatellaan kirjan sopivan kaikille. Lelut ovat myös sukupuolittuneita. Tytöille suunnitelluissa leluissa tuetaan sosiaalisten ja hoivataitojen kehittymistä, kun taas poikien lelut keskittyvät pääsääntöisesti tekniikkaan. Tytöille saatetaan myös jakaa leluiksi esimerkiksi hevosia ja pupuja kun pojille jaetaan leijonia ja tiikereitä. Heikkinen (2019) toteaaakin tämän vain vahvistavan mielikuvaa tytöistä heikompana sukupuolena jonka urhea poika pelastaa. Poikia tulisi kannustaa leikkimään ns. tyttöjen leluilla, sillä sen on todettu kehittävä lasten kognitiivisia taitoja. Tutut leikit voidaan myös purkaa ja laajentaa. Esimerkiksi ritari voisi jäädä välillä kotiin hoitamaan lapsia, tai linnojen rakentamisesta luodaan tilanteita joissa toinen leikkijä otetaan enemmän huomioon. Kun leikkejä ja rooleja ei jaeta sukupuolen perusteella, saa lapsi toteuttaa omaa elämäänsä ilman sukupuolten rajoituksia joka on laadullista varhaiskasvatusta. Sensitiivinen kasvattaja tukee monimuotoisia ja rajoja ylittäviä leikkejä. (Keskinen ja Hopearuoho-Saajala 1994, 53; Teräs 2010, 8, 24; Ylitapio-Mäntylä 2012, 64; Salgam 2015; Alasaari ja Katainen 2016, 17 – 18; Heikkinen 2019, 23.)

Kuten todettu, lasten lelut ovat hyvin sukupuolittuneita ja heteroseksuaalisia. Lelujen avulla lapset luovat käsitystä ulkomaailmasta ja tekevät oletuksia sukupuolista, ja itsestään. Lelujen ollessa vain yksiulotteisia, luo lapsi yksipuolisen kuvan maailmasta. Lelut eivät ole pelkästään leikkiä varten, vaan ne opettavat lapsia eri aiheiden ja painotusten kautta. Lasten identiteetti myös kasvaa leikkiessä, joten on tärkeää, että lelut tukevat identiteetin kehittymistä eivätkä aiheuta ristiriitaa lapsessa. Kasvattajilla on tässä suuri valta, sillä he valitsevat lelut tiloihin, ja ohjaavat lapset leikkimään tietyillä leluilla tiettyjen ystävien kanssa. Salgam (2015) kirjoittaa kuinka vauvaiän ohittaneille lapsille annetaan leluja, jotka vahvistavat

tietyille sukupuolille oletettuja arvoja joissa nainen on herkkä ja heikko, kun taas mies on vahva ja rohkea. Lelut ja niihin sidotut oletukset saattavat aiheuttaa jopa ulkonäköpaineita lapsille (Barbiet, Bratzit, Action Man). Vastuu lelujen sukupuolittamisesta on kasvattajilla. He päättävät mitä leluja otetaan esille, tai mille on varattu suuri leikkitala. (Salgam 2015)

2.5 Sensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

Sensitiivisyys tarkoittaa lapsen kohtaamista omana persoonanaan. Neutraali ajattelutapa, joka usein sekoitetaan sensitiivisyyden kanssa, tarjoaa kaikille samoja asioita, jolloin lapsen mielenkiinto ei välttämättä kohtaa tarjontaa. Neutraali tapa katsoa lapsia on siis nähdä kaikki samanlaisina, jolloin se ei ole tasa-arvoinen tapa toimia. Sukupuolineutraalista tavasta voi tulla jopa sukupuolisokeutta, jossa kasvattajat kieltäytyvät näkemästä, kuulemasta tai puhumasta sukupuolen vaikutuksesta arjessa. Neutraaliuden on väitetty olevan tasa-arvoinen näkemys, koska siinä molempia sukupuolia kohdellaan samalla tavalla. Laiho (2013) mainitsee artikkelissaan vasteen tälle, kuinka sukupuolineutraalius on yhtä huono lähtökohta kuin sukupuolisokeus. Sukupuolisensitiivisyyttä taas ajatellaan sukupuolitietoisuudeksi tai tasa-arvokasvatukseksi. Sensitiivisyyttä on myös taito nähdä esimerkiksi omat sukupuolittuneet tavat toimia ja kyetä arvioimaan omia tulkintojaan sekä ennakkoluulojaan. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31 – 32; Teräs 2010, 30; Ylitapio-Mäntylä 2012, 25 – 26; Laiho 2013, 37; Katainen 2015, 24.)

Sensitiivinen henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman ennakkoluuloja tai stereotyyppistä ajattelua. Sensitiivinen kasvattaja ei rajoita lapsen mieltä vaan tarjoaa vaihtoehtoja. He tunnistavat lasten mahdollisia eriarvoistavia piirteitä, ja ottavat ne puheeksi lasten kanssa sekä johdonmukaisesti, että hienotunteisesti lapsen iän ja kehityksen huomioon ottaen. Kasvattaja on myös vastuussa siitä, että lasten on turvallista näyttää todellinen itsensä ryhmässä ja tämä vaatii paljon työtä tasa-arvon näkökulmasta. Sensitiivisen kasvattajan tulisi kiinnittää huomiota kriittisesti omaan toimintaansa ja tapaansa puhua ihmisistä ja heidän oletetuista mielenkiinnon kohteistaan. Sukupuolisensitiivisyys keskittyy ennaltaehkäisyyn, ja sukupuolierot tehdään näkyviksi. Kun kasvattaja ei anna omien ennakkokäsitystensä vaikuttaa tapaan jolla hän kohtaa lapsen, vaan kannustaa ja rohkaisee lasta toistuvasti, luo hän lapsen itsetunnolle vahvan pohjan. (Teräs

2010, 31; Mattila 2013, 30 – 31; Katainen 2015, 24; Alasaari & Katainen 2016, 22; Costiander 2017; Toivonen 2018, 162 – 163.)

Lantela (2019) selvitti omassa työssään miten sukupuolisensitiivisyys näkyy päiväkodeissa. Tuloksissa oli tuotu esiin ympäristön merkitys, ja esimerkkinä mm. se kuinka tiloja ei oltu rakennettu valmiiksi tietyille leikeille tai leikkijöille. Kotileikille ja autoleikeille oli rakennettu omat tilansa, joihin tulosten perusteella leikkimään meni oletettu sukupuoli. Tuloksissa oli Lantelan mukaan myös nähtävissä henkilöstön asenteiden muutos, joka on kehittynyt sukupuolisensitiivisempään muotoon vuosien aikana. Henkilöstön vastauksista oli myös nostettu yhden vastaajan näkemys siitä, kuinka sukupuolisensitiivisyys olisi tarpeeton asia arjessa. (Lantela 2019, 25 – 26, 30, 33.)

3 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuuden osa-alue kattaa mm. monikielisyyden ja monikulttuurisuuden osa-alueet. Tässä opinnäytetyössä yhdenvertaisuus osio keskittyy tukeen ja sen antamiseen, erilaisten tunteiden kohtaamiseen ja käsittelyyn, yhdenvertaisiin tiloihin sekä arvostavaan kohtaamiseen varhaiskasvatuksessa.

3.1 Tuki varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa jokaisen lapsen tulisi saada yleistä tukea, joka on perusta kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Kujamäki (2019) muistuttaa päivitetyistä varhaiskasvatuslaista, jossa yhdenvertaisuus on nostettu yhdeksi päätavoitteeksi. Yhdenvertaisuutta on jokaisen lapsen oikeus yksilölliseen tukeen, vaikka erillistä tuentarpeen suunnitelmaa ei olisikaan laadittu. Varhaiskasvatuksen toiminta tulisi olla tarkkaan suunniteltua, ja oppimisympäristöjä sekä ryhmiä tulisi pystyä muokkaamaan tarpeiden mukaan. Selkeä päiväjärjestys ja rytmi tukevat kaikkia lapsia. Joskus voi kuitenkin olla niin, että pelkkä yleinen tuki ei riitä, vaan tarvitaan tehostettua tukea, jolloin tehdään enemmän yhteistyötä varhaiserityisopettajan (veon) kanssa. Tuen kesto voi olla lyhyt tai jatkuva. Henkilöstö arvioi vanhempien kanssa vasukeskustelujen (vasu = varhaiskasvatussuunnitelma) yhteydessä tuen tarpeen jatkamista, muokkaamista tai poistamista. Toiset lapset

tarvitsevat enemmän tukea, ja mahdollisesti erilaisia toisiaan täydentäviä tukimuotoja, esim. tukiviittomat, ryhmäkoon pienentäminen, tai kuvat rytmittämässä päivää. (Eskola 2017; Kujamäki 2019, 4 – 5.)

Yleisen tuen lisäksi esi- ja perusopetuksessa, sekä soveltaen varhaiskasvatuksessa, on olemassa käsite kolmiportainen tuki. Ensimmäisellä portaalla on yleistä tukea saavat lapset, jotka eivät tarvitse tukea kasvun, kehityksen tai oppimisen edistämiseksi. Seuraavalla portaalla ovat tehostettua tukea saavat lapset joille on tehty pedagoginen arvio, josta voidaan huomata että lapsi tarvitsisi täsmällisempää tukea. Kolmannella portaalla ovat erityisen tuen piiriin lapset, joille on tehty pedagoginen selvitys, ja tuen muodot ovat vieläkin laajemmat. Lapselle laaditaan mm. HOJKS (=henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma), kun hän siirtyy peruskoulun puolelle. (Ahonen 2017, 154.)

Lapsi voi tarvita tukea esim. päivittäistoiminnoissa, kielellisessä kehityksessä, ja asioiden hahmottamisessa, jolloin voidaan kokea tarpeelliseksi laatia lapselle tuettu varhaiskasvatussuunnitelma, mutta on lapsia joille tätä tuettua ei ole tarve tehdä, mutta he tarvitsevat kasvattajien apua esimerkiksi leikki-tilanteissa. Joskus lapsella voi olla vaikeuksia liittyä leikkiin ja hän saattaa jopa töniä muita lapsia yrittäessään osallistua toimintaan, pahaa kuitenkaan tarkoittamatta. Jos kasvattaja ei ole läsnä tilanteessa, saattaa hän tulkita lapsen käytöshäiriöisenä, ja poistaa lapsen leikki-tilanteesta, joka lisää lapsella syrjäytymisen riskiä. Kasvattajan tulisi olla aina läsnä ja saatavilla leikki-tilanteissa, jolloin hän voi auttaa nimeämisessä ja tilanteiden selvittämisessä. Joidenkin lasten kohdalla kasvattajalta tarvitaan enemmän joustavuutta, jonka toiset kasvattajat saattavat kokea periksi antamisena. Sitä joustaminen ei kuitenkaan ole, vaan tukee lapsen omaa kehitystä kasvaa ryhmän jäseneksi ja oppia toimimaan ryhmässä. Lapsella on sisäinen tarve kuulua ryhmään, ja kasvattajan tehtävänä olisi löytää keinot tukea lasta näissä tilanteissa. Ryhmään kuulumisen auttaa lasta tunnistamaan omat vahvuutensa, ja kun erilaiset lapset saadaan osaksi ryhmän toimintaa, muuttuu erilaisuus normaaliudeksi. Erilaisuutta voidaan kokea jo taidossa puhua, sillä kielellistä tukea tarvitsevan riski syrjäytyä on suuri, koska he eivät välttämättä tule kuuluksi. Jollei tukea tarjota, taitavien puhujien taidot saattavat lisääntyä ja hiljaisten

pysyä ennallaan. (Reunamo ja Salomaa 2014, 30; Sajaniemi ja Mäkelä 2014, 140 ja 153; Ahonen 2017, 39 – 40.)

Jollei tehostettu tuki ja mahdolliset laaditut keinot arjessa riitä, voidaan lapselle hakea henkilökohtaista avustajaa, tai haastavan ryhmän ryhmäavustajaa. Tämä ei saa kuitenkaan sulkea lasta toiminnasta ryhmän ulkopuolelle, vaan toiminta tulisi edelleen suunnitella niin, että se sopii kaikille, ja että kaikki voivat omalla tavallaan osallistua siihen. Sillä on todettu, että mitä suurempi tuen tarve on, sitä suurempi todennäköisyys on siihen, että avustaja ja haastava lapsi toimivat ns. kuplassa sulkien kaikki muut ulkopuolelle, tai että ryhmä on sulkenut heidät ulkopuolelleen. (Viitala 2018, 62.)

Tuen tarpeet jotka liittyvät sosiaalis-emotionaalisiin haasteisiin, on vaikea ymmärtää ja käsitellä. Nämä tuen tarpeet on jaoteltu viiteen tapaan sen mukaan kuinka ne ilmenevät: aggressiivisuus, uhmakkuus, levottomuus, vetäytyneisyys, voimakkaat tunteenpurkaukset. Fyysinen ikä ei määrittele milloin tuen tarve tietyillä osaluilla ilmenee, ja lapsi sekä hänen tunteensa tuleekin kohdata aina yksilöllisesti. Ahonen (2017) kertoo esimerkeissään, kuinka kasvattaja on voinut vaatia lasta pysymään paikoillaan, ja olemaan hiljaa sanoen: *Jos päätät niin onnistut*. Ahonen vertaakin tätä kehotusta tilanteeseen, jossa lukivaikeuksista kärsivää lasta kehoitettaisiin *vaan aloittamaan lukeminen*. (Ahonen 2017, 31 – 33 , 160 – 161.)

Jokin lapsen tukea tarvitseva ominaisuus voi myös toimia leimaajana, jolloin kasvattajat tai lapset voivat olettaa tämän kyseisen lapsen ongelmatilanteiden aiheuttajaksi, ilman että lapsi on ollut osallisena lainkaan. Tällaisia lapsia ovat mm. kovaaäänisimmät, tavallista levottomimmat tilanteissa olevat tai heidän on vaikea kuvata tilannetta monisanaisesti. Jottei tällaista ennakoajattelua esiintyisi, tulisi kasvattajien kehittää ryhmätoimintaa yksilöllisten tukien lisäksi. (Cantell 2010, 38.)

Tuen tarpeesta puhuttaessa kirjallisuudessa mainitaan usein ADHD, autismikirjo, dysfasia tms., mutta tukea tarvitsevat myös erityisen lahjakkaat lapset. Varhaiskasvatuksen tulisi taata haasteita ja vaatimuksia lasten mukaisesti. Toimin-

nan tulisi olla muokattavissa helpommaksi tai vaikeammaksi. Vastuu on kasvattajilla. Toiminnan suunnittelussa tulisi ottaa myös puheeksi kuinka ohjeet annetaan lapsille. Erityislapsille monivaiheiset säännöt ja ohjeet voivat olla mahdottomia ymmärtää, paitsi jos lapset ovat olleet mukana luomassa ohjeistusta. Tuen lisäksi eri lapset tarvitsevat eri määrän huomiota, ja todennusta siitä, ettei lasta jätetä yksin. Jollei kasvattajat pysty jakamaan huomiotaan sitä tarvitseville, ei lapsi saa tarvitsemaansa kasvun tukea. (Moberg ym. 2015, 114; Saukkola & Laane 2017, 47; Pihlaja 2018, 150.)

Mm. Heikkinen (2019) tuo esiin tuen tarpeen tärkeyden ja oikeuden kouluissa ja varhaiskasvatuksessa. Lakimuutoksen myötä on nostettu esiin käsite *inkluusio*, jonka myötä kaikilla lapsilla on oikeus omaan lähikouluunsa, vaikka lapsen tuen tarve olisi suuri. Tämä asettaa kouluille uudenlaisia vaatimuksia pohtia ja arvioida opetusta. Samaan aikaan varhaiskasvatuksessa on myös poistettu ns. pienryhmäpäiväkodeista, ja kaikilla lapsilla on todettu olevan oikeus varhaiskasvatukseen. On tutkittu että kaikki lapset hyötyvät monipuolisesta ryhmästä, jossa erilaisuus on rikkautta. Aiemmin erityisen tuen tarpeen lapset on saatettu jakaa omaan pienryhmäänsä, jopa erilliseen päiväkotiin, jolloin heidän sosiaaliset kontaktinsa ja niiden sisältö on ollut vähäistä tai jopa yksipuolista. Inklusio asettaa osaltaan haasteita ja lisävaatimuksia toiminnan ja arjen suunnitteluun, joten tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma suunnittelun apuna olisi hyödyksi. Kujamäki (2019) tuo esiin kasvattajien näkemyksen kuinka arki on muuttunut, inklusion myötä, levottomammaksi ja jopa vaaratilanteet ovat kasvussa, jolloin on koettu että mahdollisuus lapsen yksilölliseen huomioimiseen on vähentynyt. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoitus on auttaa kehittämään arkea tasavertaisemmaksi kaikkien lasten kesken. Sen avulla pohditaan myös rakenteellisia ratkaisuja, henkilöstön lisäkoulutuksen tarvetta sekä ryhmien rakennetta, jotka varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan yhdeksi tuen järjestämisen keinoksi. (Heikkinen 2019, 16 – 17, 22; Kujamäki 2019, 8 – 9.)

Kujamäki (2019) toteaa kuinka hän kyseenalaistaa lasten tasa-arvoisen tuen tarpeen toteutumisen varhaiskasvatuksessa, ja kuinka yleisestä tuesta ei ole tehty niin paljon tutkimuksia, kuin erityisestä tuesta. Inklusio varhaiskasvatuksessa, ei lisää tuen tarpeen lapsia päiväkoteihin, vaan siinä painotetaan jokaisen lapsen

oikeutta yksilölliseen tukeen ryhmässä, ja ennen kaikkea sitä, että lapsi saa sen verran tukea mitä hän juuri siinä hetkessä tarvitsee. Inklusiivisessa kasvatuksessa pyritään poistamaan erilaisuutta korostavia tapoja, eli yhdenvertaistetaan toimintaa mm. arvioimalla toimintaa ja ympäristöä. Jos lapsen tuen tarve on suuri, ja hänelle ei pystytä tarjoamaan tarpeeksi yksilöllistä tukea, esimerkiksi henkilökoulutuksen puutteen vuoksi, voi se olla haitaksi lapsen kokonaiskehitykselle. Jotta inklusio toteutuisi kuin se on määritelty, tulee henkilökunta jatkokouluttaa sekä sitouttaa toimintaan esimiehen tai kunnan toimesta. Jos lapsi saa tukea vasta silloin kun on laadittu tuettu varhaiskasvatussuunnitelma, eli vasta kun tuen tarpeet on huomattu ja kirjattu, ei arjessa ole tuettu kasvua ja oppimista kokonaisvaltaisesti. Kujamäki myös tiivistää: *Jotta varhaiskasvatus toteutuisi tasa-arvoisesti, ei yksikään lapsi saisi jäädä ilman tarvitsemaansa tukea.* (Kujamäki 2019, 11 – 13, 15, 22, 59.)

3.2 Tunteiden ilmaiseminen ja käsittely

Lapsella tulisi olla oikeus kaikkiin tunteisiin, olivat ne sitten surua, ahdistusta tai jopa masennusta. Kasvattajan tehtävänä olisi huomata nämä tunteet, ja auttaa lasta tunnistamaan ja nimeämään ne, ja selviämään niistä yhdessä lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa. Kasvattajan tulisi pohtia, voiko lapsi ilmaista tunteitaan ja kuinka saada hiljaisempi lapsi avautumaan. Läheisyys vahvistaa lapsen ryhmään kuulumisen tunnetta, ja tätä läheisyyttä kasvattaja voi vahvistaa mm. halaamalla, silittämällä, syliin ottamisella, sekä esimerkiksi nauramisella. Näitä edellä mainittuja tapoja voidaan kutsua myös yleisnimitysjällä hoivaaminen. Se alentaa lapsen stressitasoa ja lisää luottoa lasta hoitavaan aikuiseen. Varhaiskasvattajalla tulisi olla herkkyyttä lapsen kuulemiseen ja kokemusten tunnistamiseen, sekä halua kehittää eri keinoja näiden toteuttamiseen. Lapsen tulisi kokea olevansa arvokas, ja päästä kasvattajan syliin rauhoittumaan jos hän sitä tarvitsee. Lasten itsetuntoa olisi hyvä kohottaa usein ja satunnaisissa tilanteissa, jolloin kehu ei liittyisi mihinkään tekoon tai toimintaan. Jos kasvattaja poistuu tilanteesta, kun lapsi näyttää suurieleisesti tunteitaan, kokee lapsi että aikuinenkaan ei pysty kestävänsä juuri tätä tunnetta. Tällöin lapsi jää tunteensa kanssa yksin. Kun lapsille kuvataan erilaisia tunteita, voidaan käyttää apuna mm. tunnekortteja.

Kortin tyyliä valittaessa tulisi ottaa huomioon ryhmän kaikki lapset, sillä eläinhahmoiset tunnekortit voivat häiritä tunteen kokemista esimerkiksi autismin kirjon lapsessa ("enhän minä ole pupu"). Ihmishahmoiset kortit sopivat parhaiten kaikille. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 88; Kumpulainen ym. 2014, 239; Lehto 2014, 94; Sajaniemi ja Mäkelä 2014, 139; Ahonen 2017, 36, 98, 221; Saukkola & Laane 2017, 32, 56.)

Jos lapsi toimii aggressiivisesti, tulisi kasvattajan mahdollisesti poistua ryhmätilasta lapsen kanssa ja olla läsnä hänelle. Lapselle tulisi taata turvallinen paikka missä hän saa purkaa olonsa. Kun lapsi on valmis, hänen tulisi saada käsitellä asia turvallisen aikuisen kanssa. Kasvattaja myös turvaa ettei lapsi vahingoita itseään. Jos samalla kasvattajalla tulee usein konflikti saman lapsen kanssa, voi kasvattaja kokea lapsen hankalaksi, jolloin suhde muuttuu vain etäisemmäksi. Jos taas kasvattajat keskustellessaan toteavat, ja ymmärtävät, ettei lapsi voi itselleen mitään, muuttuu suhde läheisemmäksi. Vaikka kasvattajan olisi vaikea tuntea läheisyyttä, tulisi hänen kyetä kunnioittamaan lasta pedagogiikan silmin. Kasvattaja on myös se ihminen joka opettaa lasta rauhoittumaan tilanteessa, ja ilman mallia lapsi ei opi. Lasta tulee arvostaa, ja häntä tulisi kohdella kunnioitavasti oli tilanne kuinka hankala tahansa. Lasten arvostus kasvattajia kohtaan myös kasvaa kun he huomaavat ettei tulistunutta lasta tuomita, vaan aikuiset yrittävät nähdä tilanteen myös tulistuneen lapsen näkökulmasta, ja kun lapselle kerrotaan että kaikki hermostuvat joskus eri tavoin, oppii lapsi helpommin tunnistamaan oireet etukäteen. "Käytöshäiriön" tai minkä tahansa muun sosiaalisen ilmiön syntymiseen tarvitaan aina useampi kuin yksi henkilö. (Cantell 2010, 18; Moberg ym. 2015, 122; Ahonen 2017, 35, 61, 141, 236; Saukkola & Laane 2017, 125.)

Tunteista puhuttaessa, puhutaan myös niiden käsittelyistä, joka voi lapsesta tuntua hyvinkin vaikealta. Kasvattaja voisi itse pohtia miten toivoisi ympärillä olevien ihmisten toimivan jos hän olisi esimerkiksi surullinen, ja näin peilata mahdollisia olotiloja joita lapsella voi olla. Ei lapsi eikä aikuinenkaan kaipaa tunteidensa vähättelyä, varsinkaan silloin, kun ne ottavat kokonaan vallan. Lapsen kokemaa olotilaa ei saisi kukaan kieltää, vaan kasvattajan avulla tukalistakin tunteista tulisi selvittää ja keksiä keinoja rauhoittumiseen. Erityislapsen kohdalla tunteet saattavat

näyttäytyä vielä suurempina, jolloin kasvattajien rauhallista otetta tarvitaan enemmän kuin yleensä. Kun kasvattaja sanoittaa tunteita, eli elää lapsen kanssa tunteen, luo se turvallisen olotilan lapselle. Olemalla läsnä ja hyväksymällä kaikki tunnetilat, tuntee lapsi tullessa nähdyksi ja hyväksytyksi, vaikka hänen tunteensa olisivatkin haastavia. (Mattila 2013, 83; Saukkola & Laane 2017, 123 – 124; Pihlaja 2018, 165 – 166.)

Lapselle tulisi opettaa erilaisia keinoja, joiden avulla hän kykenisi hillitsemään suurimpia tunteenpurkauksiaan. Suuren tunnekuohon jälkeen lapsen olisi hyvä päästä esimerkiksi hiljaiseen huoneeseen, tai aikuinen voisi halata lasta ja ehdottaa pientä kävelyä ympäristössä. Kun lapsi on rauhallisempi, aikuinen voi myös kysyä, onko lapsella jokin oma keino helpottaa pahaa olotilaa. Suuresti tuntevan lapsen kanssa olisi hyvä rakentaa myös paikka jossa voi laskea höyryjä pihalle, mahdollisesti jopa huutaa esimerkiksi tyynyyn. Tärkeintä on opettaa lapselle, että vaikka on kuinka paha olla, ketään ei saa satuttaa, ei edes itseään. Osalla tunteenpurkaukset voivat ilmetä yllättävien tilanteiden ja muutosten myötä, jolloin ennakkoinnin ja rutiinien merkitys kasvaa. (Kranowitz 2015, 239 ja 241 – 242; Cantell 2020, 60.)

3.3 Hiljaiset ja vetäytyvät lapset

Kaikki lapset eivät ole räiskyviä esiintyjä, vaan osa on paljon hiljaisempia kuin muut ryhmän lapsista. Aina syynä ei ole ongelma esimerkiksi perheessä, vaan kyseessä on erilaiset persoonat. Kasvattajien tulisi selvittää hiljaisuuden syy jotta tulee ilmi tuleeko tehdä toimenpiteitä asian suhteen. Hiljaiset lapset eivät ole ongelma, mutta jos hiljaisuuden syynä on ongelma perheessä, tulisi kasvattajan perehtyä asiaan. Ongelmana on kuinka tukea tätä hiljaista ryhmässä, ja ryhmää hiljaisen osallistujan kanssa, ilman että se korostuu kiusaksi asti. Osa hiljaisista tahtoo jäädä omiin oloihinsa, jolloin kasvattajan vuorovaikutus korostuu, jotta saadaan selville lapsen mielenkiinnon kohteet ja mahdolliset tuen tarpeet. Kaikki lapset eivät pysty osallistumaan toimintaan meluisassa ympäristössä tai he tarvitsevat enemmän aikaa tottua ääniin. Joskus sukupuoli vaikuttaa siihen kenen annetaan vetäytyä ja olla hiljaa. Pojilta saatetaan odottaa riehakkaampaa käytöstä kuin tytöiltä. Cantell (2010) on kirjassaan haastatellut kasvattajia, jotka ovat

jakaneet pienryhmät sukupuolen mukaan, olettaen että hiljaisuus riippuu sukupuolesta, mutta toteaa myös että lapsen hiljaisuus saattaa ilmetä vain tiettyjen kasvattajien läsnä ollessa, jolloin kasvattajien tulisi pohtia ryhmärakenteita ja tilanteita uusiksi. Jos lapsi on etäinen, olisi virhe pakottaa häntä toimimaan, sillä se vain lisää pelkotiiloja ja ahdistusta joko tiettyssä tilassa tai tietyn aikuisen lähellä. (Cantell 2010, 68 – 70, 76 – 77, 80; Kranowitz 2015, 19, 35, 231.)

Toivonen (2018) kehottaa kokeilemaan erilaisia tapoja luoda pienryhmiä ja myös vaihtaa ryhmien lapsia usein, jotta kaikki pääsevät tutustumaan toisiinsa, ja jos jotain lasta ahdistaa jokin ryhmä, ei hän joudu olemaan siinä kauan. Kun pienryhmän lapset vaihtuvat, oppii kasvattajakin tuntemaan lapset paremmin ja seuraamaan heidän toimiaan erilaisissa tilanteissa. Toivonen toteaa että koko ryhmä tiivistyy ja yhteishenki kasvaa kun pienryhmiä vaihdetaan usein. Tämän avulla opitaan tulemaan toimeen kaikkien kanssa. (Toivonen 2018, 165.)

Varhaiskasvatuksessa oleva lapsi ei pysty itse päättämään keitä aikuisia hän kohtaa päivän aikana, eikä hän voi poistua jos hän kokee epäarvostavaa kohtelua. Hän saattaa reagoida mm. niin että lakkaa puhumasta, tai ei osallistu yhteisiin hetkiin. Kasvattajien tulisikin pohtia omaa rooliaan ja lähestymistään tilanteissa joissa lapsi vetäytyy yhteisistä tuokioista. Arvostus lähtee liikkeelle pienistä askelista, joissa kasvattaja toteaa esimerkiksi lapselle, kuinka kasvattajasta on hienoa, että juuri hän (lapsi) on tässä mukana. (Saukkola & Laane 2017, 14 – 15.)

Hiljaisen ja vetäytyvän lapsen kanssa kiirehtiminen ei auta, vaan lapselle tulisi antaa aikaa osallistua kun hän itse kokee olevansa valmis. Lapselle ei välttämättä ole vielä selkiytynyt mistä hän on kiinnostunut, ja asiat voivat kaikki tuntua uusilta ja vierailta. Kasvattajan tehtävänä olisikin löytää yhdessä lapsen kanssa rauhoittavat ja innostavat mielenkiinnon kohteet ja muokata toimintaa sen mukaisesti, että saataisiin hiljaisimmatkin mukaan. (Saukkola & Laane 2017, 100.) Joskus taustalla voi olla myös jokin erityistä tukea tarvitseva häiriö, tai sairaus, mutta aina ei näin ole. Esimerkiksi jos lapsella on tuntoaistiin liittyvä häiriö, jolloin hän reagoi kosketukseen kielteisesti, on hänen hyvin vaikea tutustua uusiin ihmisiin, ja ryhmässä ollessaan seisoo mielellään sivummalla. Tämä saatetaan tulkita niin, ettei

hän tahdo osallistua tai että hän on epäystävällinen, jolloin hänet jätetään ulkopuolelle. Myös erityisherkkä (ks. seuraava luku) lapsi saatetaan tulkita ujonä kun hän aloittaa uudessa ryhmässä, vaikka todellisuudessa hän kartoittaa ympäristöä ja ihmisiä. (Aron 2015, 50; Kranowitz 2015, 105 – 106.)

Lapset tarvitsevat taukoja joiden aikana voi mm. liikkua venytellen. Lapsi tarvitsee hyväksyvää ohjausta kasvattajalta näissä tilanteissa, ilman että liikkumista tai hiljaisuuteen vetäytymistä tuomitaan. Näin lapsi kokee että hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on. Hiljaisuutta ja vetäytyvyyttä on saattanut lisätä myös lapsen kokemus siitä, että hän ja hänen ajatuksensa eivät kiinnosta kasvattajia tai ne ovat väärinä. Lapsi saattaa myös alkaa toimia vastoin omia toiveitaan, jos hän huomaa tämän saavan kasvattajissa aikaan hyväksyntää ja ylistystä, jolloin hän piilottaa todellisen minänsä. (Mattila 2013, 67; Kranowitz 2015, 224.)

3.4 Erityisherkkyyks

Erityisherkkien vanhemmat oppivat toimimaan lapsensa kanssa, ja välttelevät mm. kovaäänisiä paikkoja tai kantavat mukanaan varasukkaparia sen varalta, että käytössä olevat pääsevät kastumaan. Herkkyyks muodostuu ns. normaaliudeksi lapsen omassa perheessä. Varhaiskasvatuksessa, monen lapsen ryhmässä, kirkkaasti valaistussa tilassa, erityisherkkät kuormittuvat muita herkemmin, ja tämä voi näyttäytyä levottomuutena tai väsymyksenä, joka voi kasvaa lopulta stressiksi. Erityisherkkät eivät pelkäästään uuvu äänistä ja valoista, vaan vaistoavat toisten ihmisten tunnetilan hyvinkin helposti. Aron (2015) mainitsee, kuinka erityisherkillä on suuri empatiakyky joka voi ylikuormittua helposti suuressa ryhmässä jossa on esimerkiksi kiusaamista, äänekkäitä lapsia, jatkuvasti vaihtuvaa henkilökuntaa jne. (Aron 2015, 13, 15 – 16.)

Erityisherkkistä käytetään lyhennettä HSP, joka tulee englanninkielestä Highly Sensitive Person. Määritelmä HSP ei ole sinänsä lääketieteellinen diagnoosi, vaan monet ihmiset aikuisena ovat tunnistaneeet itsellään ns. HSP:n tyypilliset tavat toimia, ja näkevät tämän jälkeen niitä myös ympärillään olevissa ihmisissä. Joillain lapsilla HSP voi lisätä jonkin diagnoosin vahvuutta ja näkyvyyttä, mutta kaikilla HSP lapsilla ja aikuisilla ei ole mitään muuta diagnoosia. Koska HSP lapset kokevat asiat herkemmin tai suuremmin kuin muut lapset, saattavat he saada

ns. leiman ryhmän kasvattajilta, ja tätä kautta myös ryhmän muut lapset saattavat kohdella heitä eritavalla. Lääketieteessä saatetaan ajatella että HSP on ohimevä vaihe jota yritetään parantaa, tai mielenterveydellinen häiriö, vaikka se kuuluu ihmisen luonteeseen/temperamenttiin. (Aron 2015, 49 – 51.)

HSP lapsi näkee kaiken kauniin ja esteettisen ja Aronin (2015) mukaan hyötyy eniten laadukkaasta ja lasta arvostavasta varhaiskasvatuksesta ns. tavallisia lapsia paremmin. He myös näyttävät tunteensa aidosti, vaikkakin suuremmassa mitakaavassa kuin muut ryhmän lapset. Suuri osa HSP ihmisistä ovat sisäänpäin kääntyneitä ujoja introvertteja, mutta 30% on ulospäinkääntyneitä ekstroverttejä. (Aron 2015, 21 – 22, 31.)

Aron (2015) on koonnut kirjaansa kuusi yleisintä HSP:n ilmenemistapaa. Kaikilla lapsilla ei näyttäyty kaikki kohdat, mutta jotkin osa-alueet saattavat ilmetä sitäkin voimakkaammin:

1. Yksityiskohtien huomioiminen; hajut, äänet, sävyt, tavaroiden paikkojen vaihtuminen. Tämä näkyy myös kovana itsekritiikkinä, sillä lapsi tahtoi tehdä täydellistä jälkeä esim. askartelussa, tai vaatteet tulisi olla juuri tietyllä tavalla päällä.
2. Alttius ylikuormittua ja ylivirittyä: Kun ärsykejä on liikaa lapselle, hän kuormittuu nopeammin. Tueksi tähän tulisi selvittää lapsen mielenkiinnon kohteet esimerkiksi jonkin harrastuksen parissa. Lapselle olisi myös hyvä kertoa ennakkoon muuttuvista tapahtumista tai asioista, esimerkiksi jos ryhmään tulee sijainen.
3. Voimakas sisäinen elämä: Tunnereaktiot voivat näyttäytyä voimakkaina, ja lapsi hyötyisikin tunteiden opetuksesta ja niiden käsittelystä jo hyvinkin nuorena. Lapselle tulisi sallia kaikki tunteet.
4. Tietoisuus muiden tunteista: HSP lapsilla on suuri kyky vaistota niin ystäviensä kuin kasvattajiensa tunteet kasvojen piirteistä tai seisoma-asennosta. HSP lapsi kestää muita vähemmän kiusaamista, vähättelyä tai vihaisia kasvoja.
5. Varovaisuus uusissa uhkaavilta tuntuissa tilanteissa: Yllättävät positiivisetkin asiat saattavat järkyttää lapsen mieltä, esimerkiksi yllätysjuhlat tai yllättävä toiminta varhaiskasvatuksessa.

6. Erilaisuus herättää huomiota: Kasvattajan tehtävä olisi pitää huolta siitä, ettei lapsi saa sääliä tai negatiivista huomiota herkkyytensä takia. (Aron 2015, 71 – 86, 132.)

3.5 Yhdenvertaiset tilat

Tiloja suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon mm. visuaaliset ärsykkeet, esimerkiksi monikuosiset verhot tai tapetit, epäsiistit hyllyt, sillä nämä saattavat häiritä joidenkin lasten keskittymistä. Piirustukset kannattaisi asettaa yhdelle takaseinälle, ja jos valkotaulu on käytössä, tulisi sen olla puhdas, ja myös pöytien tulisi olla siistit sillä jos pöydälle on valmiiksi nostettu esim. askartelutarvikkeet, voi lapsilla mennä keskittyminen niihin, eivätkä he pysty kuunnella eri vaiheiden ohjeistusta. Toimintaa suunniteltaessa tulisi ottaa myös lattiatila käyttöön, ja osan tuotteista voisi korvata esimerkiksi jumppapalloilla. Kun tiloja ja sisustusta suunnitellaan, saattaa se luoda myös oletuksia ja odotuksia lapsille siitä, mitä ryhmään on tulossa. Tavoitteena on että lapsi tuntee olevansa tervetullut tilaan. Jollei lapsi toimi odotusten mukaan, koetaan hänet usein ongelmana, vaikka syynä olisikin ympäristö. Kuten Viitala (2018) toteaa: *Lasten ei tarvitse muuttua vaan ympäristön.* (Ahonen 2017, 213 ja 216; Pihlaja ja Viitala 2018a, 11; Viitala 2018, 55.)

Vaikka päiväkodeissa ei olisi kuin yhtä kulttuuria tai vain yhtä sukupuolta, tulisi päiväkodin työntekijöiden keskustella; kuinka he toteuttavat kaikille sopivaa ja kaikki huomioivaa toimintaa, kuinka kasvattajat toimivat lapsen kohdatessa ennakkoluuloisia puheita arjessa? Puhuminen auttaa poistamaan mahdollisia ennakkoluuloja, ja kasvatustavoilla sekä välineillä on väliä. Kasvattajien tulisi myös huomioida, että lapsen perheessä tai suvussa voi olla sateenkaariperheitä, transihmisiä tai muita vähemmistöjä, joten kasvatustavoilla ja kuinka asiat esitetään on tärkeää. Lapsen on myös helpompi kasvaa juuri sellaiseksi kuin on, kun hän kokee että kasvuympäristö on salliva. (Vilka 2010, 135 – 137 & 141; Huuska & Karvinen 2012, 47.)

Kun lapsen kulttuuri poikkeaa kasvattajan omasta, on kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa suuressa asemassa. Kasvattajan tulisi kuulla ja ymmärtää niin vanhempien kuin lapsen näkökulmaa asioista. Jos lapsella on toinen äidinkieli, voi hänen olla myös vaikea kuvata mielenkiintojaan toisille lapsille. Näissä ta-

pauksissa kuvat voisivat toimia kommunikoinnin apuna. Kasvattaja voisi etsiä kuvia jotka ovat kaikille lapsille tuttuja ja helposti ymmärrettäviä. Lapset tulisi ottaa myös mukaan dokumentointiin esimerkiksi antamalla heidän kuvata kameralla heille mieluisia hetkiä ja tilanteita, joiden äärelle voitaisiin palata myöhemmin. (Kumpulainen ym. 2014, 230 ja 233.)

Kokoonnuttaessa lasten kanssa juhlaan, aamupiiriin tai vastaavaan, olisi hyvä että lapset istuisivat ringissä. Tällöin jokainen näkisi toistensa kasvot, eivätkä joutuisi tuijottamaan toistensa selkää. Kannattaisi myös vaihdella tapaa istua tilassa, esimerkiksi minkä päällä istutaan. Istumapaikan määrittämiseen voisi käyttää erilaisia pelejä ja loruja, jolloin olisi aina sattumanvaraista kuka istuu missäkin, ja osalle lapsista tulisi sallia myös seistä. Tila toiminnalle tulisi aina valita huolella. Jos tahdotaan keskittymistä ja rauhallisuutta, sekä aitoa vuorovaikutusta, suosii mm. Vuorikoski (2018) huoneita, joissa ei tarvitse kärsiä toisten ryhmien mahdollisesta häirinnästä tai läpikulusta, ja olisi tilaa toimia. Osaa lapsista voi häiritä tila, jossa on paljon asioita seinällä, kuten tauluja, piirustuksia, kankaita. (Merikoski & Pihlaja 2018, 203; Toivonen 2018, 163; Vuorikoski 2018, 129 ja 131.)

Luvussa 2.4 kerrottiin siitä kuinka leluja ohjataan helposti sukupuolen perusteella. Lelut ja kirjat myös kuvastavat toimintakulttuuriamme, ja sitä miten huomioimme monimuotoiset lapset ympärillämme. Kasvattajien tulisi kiinnittää huomiota erilaisiin ihmishahmoihin joita heillä on ryhmässä esimerkiksi nukkekotileikissä, ja yksi suuri apukeino tuoda esiin kaikkia vähemmistöjä ja tapoja toimia ovat kirjat. Esimerkki kirjainventaariosta löytyy luvusta 7.4. Kirjojen avulla voidaan luoda positiivinen tapa kohdata toinen ihminen. (Viitala 2018, 67.)

3.6 Yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa

Lehtonen (2019) tuo esiin kuinka tärkeää on suunnitella toiminta niin, että kaikilla on mahdollisuus osallistua siihen, eikä niin että ensin suunnitellaan toiminta, jota sitten pyritään muokkaamaan että se sopisi kaikille. Näin otetaan koko ryhmä toiminnan suunnittelussa huomioon, ja erilaisuudet eivät korostu. Kun suunnitellaan toiminta ryhmän haasteet ja tuen tarpeet huomioon ottaen, tuodaan esiin välineitä joista hyötyy koko ryhmä, eikä vain kohdennetusti *yksi* lapsi. Suunnitelma tulisi laatia niin, että jokainen kasvattaja toimii samoin, ja käyttää apunaan

valittuja menetelmiä ohjauksen tukena. Tämä tuotiin Lehtosen tutkimuksessa esiin käsitteen *eriyttäminen* kautta. Esimerkissä hän kirjoitti kuinka kasvattajat olivat mm. elävöittäneet kirjanlukuhetkeä käsinukein, jotta levottomimmatkin lapset jaksoivat keskittyä kirjanlukuun, ilman että he häiritsivät muita lapsia. (Lehtonen 2019, 40 – 41, 79.)

Yhdenvertainen ja sukupuolisensitiivinen kasvatus tai näkemys asioista ei ole vallalla jokaisessa maassa. Kasvattajalta vaaditaan lapsen kulttuurin tuntemusta ja selville ottamista esimerkiksi maahanmuuttajataustaisen lapsen kohdalla. Yhdenvertaisuudesta puhuttaessa voidaan puhua myös *intersektionaalisuudesta*, joka tarkoittaa että eroamme myös muilla tavoilla toisistamme, kuin pelkästään sukupuolen perusteella. Meillä on erilaiset seksuaaliset suuntautumiset, koulutus, varallisuus, ihonväri jne. Muut saattavat kohdella meitä stereotyyppisesti sen mukaan, mihin muottiin sijoitumme. Varsinkin jos poikkeamme, tai jos lapsi poikkeaa enemmistöstä, kohdellaan häntä eri tavoin. Saresma (2018) toteaa kuinka Suomessa neutraalin määritelmä kuvaa valkoihoista miestä, joka on heteroseksuaali, ja joka kuuluu keskiluokkaan. Syrjintää aiheuttaa lasten keskuudessa se, jos kasvattajat puhuvat väheksyvästi jonkun toisen kasvattajan vaatteista, harrastuksesta tai tavasta toimia. (Cantell 2010, 122; Teräs 2010, 6; Saresma 2018, 26 – 27.)

Yhdenvertaisuuslaissa kielletään syrjintä terveydentilan ja vammaisuuden, iän, perhesuhteiden ja mielipiteiden takia. Mutta mitä erilaisuus tarkoittaa, ja mitä on olla normaali? Kuinka olla yhdenvertainen muiden kanssa? Kirjassa *Erytyspedagogiikan perusteet* (Moberg ym. 2015) normaali määritellään asiaksi, jota tavoitellaan ja käytöksen yhteydessä puhutaan tyypillisestä tavasta toimia. Normaalin määritelmä riippuu aina ajasta ja paikasta. He ketkä olivat normaaleja vuosituhanen alussa, ohjattaneen tänä päivänä erityisopetukseen. Tilanne, tapa, mikä tahansa, on normaalia aina jollekin, muttei ikinä kaikille. Kun lapsi määritellään erityiseksi, tulisi katsoa koko kuvaa; perhesuhteet, kulttuuri, aika. Kuka tai mikä on se, joka määrittelee lapsen *epänormaaliksi*. Nimike joka kuvaa lapsen mahdollista tuen tarvetta voi aiheuttaa leiman lapsen kohdalla. Leima voi tulla aikuisen puheesta lapsesta jonka käytös poikkeaa ns. sovitusta/tavallisesta. Leima

voi kulkea lapsen mukana kouluun asti, ja vaikuttaa jopa hänen arviointiinsa. Kasvattajien tulisi ensin kohdata lapsi, tämän jälkeen vasta mahdolliset diagnoosit, jotta välttyttäisiin lapseen kohdistuvista ennakkoajatuksista. Kun kasvattaja pystyy hyväksymään sen että me kaikki olemme erilaisia, myös lapset, kehittyä hyväksyntä ryhmän kesken ja sen myötä myös muihinkin ryhmiin. Käsitteen normaali voisi Cantellin (2010) mukaan jättää arjesta kokonaan pois, ja keskittyttäisiin vain kaikkien lasten omaan erityisyyteen ja niiden kunnioittamiseen, sillä kaikissa on jotain *normaalialia* ja myös jotain *normaalista poikkeavaa*. Lapsia kohdattaessa ei tulisi keskittyä erojen etsimiseen, vaan vuorovaikutukseen. (Cantell 2010, 134; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 8§; Moberg ym. 2015, 16 – 17 ja 60 – 61 ja 118; Saukkola & Laane 2017, 25; Pihlaja & Viitala 2018, 10.)

Nykypäivänä päiväkodit ja koulut ovat hyvin monikulttuurisia. Se vaatii kasvattajilta paljon omaa pohdintaa. Esimerkiksi kuinka etuoikeutetussa asemassa on valkoihoinen kasvattaja joka tekee säännöllistä työtä, omistaa talon ja auton, verrattuna lähiössä asuvaan lapseen, joka ei ole voinut vaikuttaa omaan asuinpaikkaansa mitenkään. Kun kasvattaja tiedostaa tämän, voi se avata näkökulmia muihinkin asioihin ryhmässä, mm. siihen kuinka vaikeata voi olla sopeutua ryhmään ja tulla hyväksytyksi. (Saresma 2018, 32 – 33.)

4 Käsitteitä varhaiskasvatuksen toimintakulttuurista

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria käsittelee mm. Lehtonen (2019). Hän toteaa kuinka varhaiskasvatussyksiköissä toimivat kasvattajat luovat yhteisöjä jotka ovat hyvin sosiaalisia, ja kuinka siihen kuuluu oma kulttuurinsa joka näkyy kasvattajien ajattelussa ja toiminnassa. Tähän kulttuuriin sisältyy toiminta-, työ-, kasvatust- sekä pedagoginen kulttuuri, johon kuuluu myös suunnittelu. Kaikkia näitä ympäröi ns. keskustelukulttuuri, eli kuinka ryhmän toiminta ja tapa näkyvät ulospäin ja tulevat esiin keskusteluissa. (Lehtonen 2019, 10 – 11.) Seuraavaksi tuon erilaisia huomioita varhaiskasvatuksen toimintakulttuurista (suomessa), tai kuinka sen on koettu toteutuvan.

Suomessa on arvostettu paikallaan istumista, kuuntelemista, toisen kunnioittamista sekä mm. maltillista itsensä esiin tuomista. Mitä nuorempi lapsi, sitä vaikeampaa paikoillaan pysyminen on. Jos suomalaisessa päiväkodissa vilkkaaksi ja

levottomaksi todettu lapsi vietäisiin toisen kulttuurin päiväkotiin, saatettaisiin todeta hänen olevan keskiverto lapsi. Suomessa kannustetaan myös itsenäisyyteen ja reippauteen, joka saattaa helposti muuttua kiireeksi. Kiireessä taas tilanteet muuttuvat helposti haastaviksi. Kulttuurissamme luulemme tietävämmme mitä lapsi tulee kokemaan ja ajattelemaan riippuen hänen sukupuolestaan tai diagnoosistaan. Tämä johtuu siitä että meitä ei ole opetettu näkemään lapsia monimuotoisina yksilöinä. Saukkola ja Laane (2017) muistuttavat kasvattajia siitä, kuinka lapsilla on sisällään paljon enemmän viisautta ja tietoa kuin me edes ajattelemmekaan. Kasvattajan hämmennys on sallittua, mutta se ei saisi tarttua lapsiin. Jokaisen kasvattajan tulisikin pohtia omia arvojaan ja asenteitaan liittyen moninaisuuteen ja erilaisuuteen. (Huuska & Karvinen 2012, 33; Ahonen 2017, 44, 114; Saukkola & Laane 2017, 44; Pihlaja & Viitala 2018b, 37.)

Perinteet ohjaavat ajatteluamme monessa eri asiassa. Ne saattavat muokata myös ajattelutapaamme ja oletuksiamme kuinka esimerkiksi tytöt toimivat ja millaisia tapoja pojilla on. Poikien oletetaan olevan äänekkäitä, ja tyttöjen hiljaisia. Tyttöjen herkkyyttä ja ujoutta tunnutaan ymmärtävän paremmin kuin poikien. Ujoutta saatetaan pitää heikkoutena, vaikka se on vain yksi temperamenttipiirteistä. Myös lapsen ikä määrittelee kasvattajien käytöksen, sillä mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sitä enemmän läheisyyttä hänelle annetaan sukupuolesta riippumatta. Nuorempina poikien annetaan olla herkempiä, ja lapset leikkivät sekarhmissä sukupuolesta riippumatta. Iän noustessa, läheisyys eli halaaminen, ja suukottelu on ajateltu olevan tyttöjen asia, mutta pojat osoittavat läheisyyttä yhtä lailla kun sen näyttäminen heille sallitaan. Kun lapset puhuvat rakkaudesta, mieltävät kasvattajat sen helposti tytön ja pojan väliseksi, eli heteroseksuaaliseksi. Tämä heteronormatiivinen ajattelu korostaa tytön ja pojan erilaisuutta ja vastakkaisuutta. (Teräs 2010, 22; Ylitapio-Mäntylä 2012, 22 – 23; Alasaari ja Katainen 2016, 15; Jääskeläinen ym. 2016, 12 – 13; Ahonen 2017, 48.)

Monesti kasvattaja saattaa todeta yleisesti *pojat* tai *tytöt*, kun tosiasiasa lapsia tulisi puhutella nimillä. Usein samaa tarkoittava asia myös muuttaa muotoaan puhuttaessa tytöistä tai pojista. Esimerkiksi tyttöjen kohdalla saatetaan kuvata jotakin toimintaa *näpertelyksi*, ja poikien kohdalla *kokeilemiseksi*. Kasvattajat myös

tukevat poikia aktiivisuuteen, kun taas tyttöjen toivotaan olevan rauhallisia ja passiiveja. Teräs (2010) tutki pro gradussaan millaisissa tilanteissa aikuinen kehuu lasta. Suurin prosenttiero sukupuolen kohdalla oli persoonaan liittyvissä kehuissa. Pojat saivat 87% kaikista kehuista. Poikia kehuaessa käytettiin myös nimitystä *mies*, ja Teräs pohtikin, sanottaisiinko tytön kohdalla, kun kehuaisiin toimintaa, häntä nimikkeellä *nainen*? Engelberg (2018) totesi myös median vaikutuksen puhuttaessa eri sukupuolen edustajista. Jos (mies) professori, tai muu vastaava, oli kirjoittanut jonkin julkaisun, ei hänestä mainittu sukupuolta. Jos kirjoittaja oli nainen, mainittiin hänen sukupuolensa ainakin nimen kautta lehtijulkaisussa. Jos sukunimi mainittiin, kerrottiin naisen kohdalla myös etunimi, joka jälleen korosti sukupuolta. (Teräs 2010, 36 – 37, 79 – 80; Teräs 2012, 115; Alasaari & Katainen 2016, 16; Engelberg 2018, 63, 98.)

Suomi tunnetaan säännöistä ja rajoituksista. Varhaiskasvatuksessa säännöt tulisi muuttaa ohjeiksi, eli sanottaisiin *kävele* sen sijaan että sanoisimme *älä juokse!* Näin lapsi tiedostaisi helpommin mitä häneltä vaaditaan. Kuvalliset ohjeet tiloissa auttavat lapsia muistamaan säännöt. Jokaisessa päiväkodissa on myös niin sanottuja turhia sääntöjä, Heikkinen (2019) käyttää tästä käsitettä *piilo-opetussuunnitelma*, jota ei ole välttämättä sovittu edes työntekijöiden kesken. Esimerkiksi miten lapsen oletetaan istuvan ohjatussa tilanteessa vai sallitaanko lasten liikehtivän? Näissä piilo-opetussuunnitelmissa, kirjoittamattomissa säännöissä, voi myös olla taustalla ajattelu *pojat ovat poikia*. Nämä kirjoittamattomat säännöt ovat kasvattajien ajattelua normi-lapsesta, eli mikä on sallittua käytöstä ja mikä ei. Kasvattajien tulisikin tulla ajattelussaan lähemmäs lasta ja yrittää ymmärtää lapsen käytöstä, eikä tuomita sitä. (Ahonen 2017, 164 – 165 & 167; Pihlaja 2018, 163; Heikkinen 2019, 21.)

Varhaiskasvatuksen arjessa tilanteet saattavat muuttua nopeastikin, ja usein kasvattajat vaativat lapsilta johdonmukaisuutta tilanteissa jotka kasvattajat kokevat pieninä asioina. Lapsen ahdistuneisuuden voi laukaista mm. jos hän on unohtanut lelunsa kotiin kun kyseisenä päivänä lapset saisivat esitellä lelujaan aamupöydässä. Aikuinen saattaa sanoa jotakin, jonka itse kokisi lohduttavana, mutta lapsella se saattaa vain pahentaa oloa. Onko oikein aikuiselta vaatia lapsia itse muistamaan lelun mukaan ottamisen päiväkotiin, tai olettaa omatoimisuutta ja

vastuunottoa varhaiskasvatuserässä? Johtuuko tämä kulttuuristamme suomessa, jossa ihailaan aikaista itsenäistymistä ja reippautta jo pienestä pitäen? Jokaisessa varhaiskasvatusryhmässä kehitty myös oma kulttuuri, jossa toimintatapa voi poiketa suurestikin viereisen ryhmän toiminnasta. Tämä on samalla rikkaus, mutta voi olla haitaksi lapselle jos hän joutuu siirtymään kesken kautta toiseen ryhmään, eli toisenlaiseen tapakulttuuriin. (Cantell 2010, 31 & 44; Pihlaja 2018, 172.)

Suomi koetaan historiallisen poikkeuksellisesti yhtenäiseksi kulttuuriksi jossa vallitsee tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, vaikkakin Suomen omia vähemmistöjä – romaneja, tataareja, juutalaisia, saamelaisia – on jätetty sivuun yhteiskunnasta, tai niitä ei mainita sanallakaan oppimateriaaleissa. Luokkatilanteessa oppilas saataan nähdä vain vähemmistön edustajana eikä yksilönä, ja nämä ennakoajatukset saattavat ohjata jopa koko koulupolkua. (Ahmed & Eid 2018, 83 – 84.)

Jos työntekijä kohtaa lapsen perheenjäseniä jotka ovat esim. homoseksuaaleja tai kuuluvat johonkin muuhun vähemmistöön, voi se aiheuttaa työntekijässä hämmennystä. Kasvattajalla ei välttämättä ole tietoa ja ymmärrystä aiheesta, tai kasvattajan omat arvot ja kasvatustavat voivat olla ristiriidassa asian kanssa. Kasvattajien tulisikin varoa jakamasta lapsille tietoa joka voi olla väärää ja kielteistä tietoa nykypäivänä. Kielteiset asenteet saavat lapsetkin sulkemaan ns. erilaiset lapset ja perheet pois ryhmän toiminnasta. (Vilkkä 2010, 65, 85.)

Cantell (2010) pohtii kirjassaan tilannetta jossa kasvattaja ei pidä jostakin lapsesta. Cantell pyytää varhaiskasvattajia pohtimaan voisiko *hankalaa* lasta rakastaa, ja kuinka varhaiskasvattajan tulisi toimia, jos hän tunnistaa itsessään tilanteen jossa hän ei kykene pitämään jostain lapsesta, sillä kaikilla lapsilla on oikeus tulla rakastetuksi. Laukkanen (2018) muistuttaa, kuinka kasvattajan ammattitaitoon kuuluisi tunnistaa tällaiset ajatukset ja epävarmuudet työssään. Vain myöntämällä heikkoutensa, voi kasvattaja kasvaa opettajana, hoitajana tai ohjaajana. (Cantell 2010, 27, 57 & 186; Laukkanen ym. 2018, 73.)

Sukupuolen kirjon kohtaamiseen liittyy haasteita, jotka liittyvät usein kasvattajien ajatteluun ja asenteisiin. Heteronormatiivisessa ajattelussa kieltäytyään näkemästä monia eri muotoja, ja pidetään ns. perinteisiä arvoja parempina kuin muita.

Tätä kutsutaan nimellä sukupuolinormatiivisuudeksi, jonka mukaan maailmassa elää vain miehiä ja naisia, ja he käyttäytyvät vain miehekkäästi tai naisellisesti. Heteronormatiivisessa ajattelussa mies ja miehisuus koetaan myös parempana kuin nainen ja naiseus. Yhtenä vaikeutena jakaa tietoa sukupuolen moninaisuudesta on se, että tieto jää yleensä edustajan ajatteluun, tai tutkijan keräämiin tietoihin, eli tieto ei vielä leviä kasvattajille, jolloin se on myös vaikeampi ymmärtää ja kohdata. Tietoa tarvitaan siis lisää. (Lehtonen 2010, 87 – 88; Vilka 2010, 108 – 109.)

Lasten maailmankatsomus muokkaantuu hänen lähellään olevien aikuisten näkemyksistä. Petäjaniemi (1998) mainitsee, kuinka Kuopion yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa – vuotta ei mainita – huomattiin lasten vahva näkemys ammateista ja mille sukupuolelle tietty ammatti kulloinkin kuului. Hoiva-alan ammatit miellettiin naisten ammateiksi, kun taas ruumiillista työtä sisällään pitävä luokiteltiin miehille kuuluvaksi. Lapset olivat iältään 8 – 12 vuotiaita. Vilka (2010) pohtii edelleen yhteiskuntamme tapaa kasvattaa lapsia, jossa puhutaan vain tytöistä ja pojista, vaikka jo usean vuoden ajan on tiedostettu käsite sukupuolen moninaisuus. Jos kasvattaja rajaa lapsen maailmankuvaa vain tiettyjen oletusten ja roolien mukaan, elää lapsi pitkään tietämättömydessä ja saattaa jopa hävetä itseään. (Petäjaniemi 1998, 30 – 31; Vilka 2010, 132 – 133.)

Monella ihmisellä on ennakkoluuloja liittyen ruokiin, maihin, viikonpäiviin ja myös tapoihin kuinka kokea oma sukupuolensa. Vaikka kasvattajan kohtaama vanhempi olisi ulkoisesti samaa sukupuolta kuin kasvattaja itse, ei se tarkoita, että he molemmat kokevat sukupuolensa samalla tavalla ja käyttäytyisivät samalla tavoin. Kun puhutaan sukupuolten kirjosta, voi kasvattaja kokea että liika tieto romahduttaa tutun ja turvallisen ja ymmärrettävän arjen, jolloin saattaa seurata asioiden kieltäminen tai se että ne määritellään epänormaaleiksi. Tällaisessa tilanteessa kasvattajat tarvitsevat yhtä paljon tukea työhönsä, kuin he jotka haluavat tuoda omaa identiteettiään esiin. Kasvattajia ei vaadita muuttamaan elämänsä arvojaan, mutta ammattilaisena, kasvattajana, heidän tulisi oppia ymmärtämään monia erilaisia arvoja ja tapoja toimia. (Vilka 2010, 90, 107 & 159.)

Hankaluutta kohdata lapsi, ei välttämättä aina liity äänekkäisiin ja suurieleisiin lapsiin, vaan lapsi voi myös olla hiljainen, herkkä, joka vaatii erilaista kannustusta

kuin muun ryhmän lapset. Myös tässä kohdin kasvattajan olisi hyvä pohtia kuinka toimia, jos kasvattajan ja lapsen temperamentit eroavat suuresti toisistaan. Lapsi voi kokea jonkin kasvattajan liian äänekkäänä tai reippaana, jolloin on hyvä pohtia voisiko ryhmän toinen kasvattaja ohjata lasta ohjausta vaativissa tilanteissa, ainakin ennen kuin lapsi tottuu kaikkiin ryhmässä toimiviin aikuisiin. Myös moni aikuinen on erityisherkkä, jolloin ehkä herkkä aikuinen pystyisi löytämään yhteisen kielen mahdollisen HSP lapsen kanssa. (Aron 2015, 95, 112.)

5 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa

Suomessa perustuslaki ja kansainväliset ihmisoikeudet ovat sitouttaneet meidät edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa. Vuonna 2010 tehdyn selvityksen mukaan tämän toteutumisen tiellä on vielä monia esteitä. Monet kokevat epätasa-arvoa, naiset useammin kuin miehet. Haasteita löytyy niin työpaikoilla, mainoksissa, kuin myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajien tehtävänä olisikin antaa tietoa, ja lisätä ymmärrystä siitä, kuinka rakentaa tietoisesti tasa-arvoa yhteiskunnassamme. Lapset ovat syntyjään avarakatseisia, eivätkä tuomitse kehtään. Aikuiset/kasvattajat muokkaavat tätä maailmankatsantoa, joten tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma tulisi tehdä myös varhaiskasvatuksessa. Opetukseen ja kasvatukseen tulisi sisältyä niin kulttuureiltaan kuin sukupuoleltaan moninaisia hahmoja ja tapoja ajatella, ilman että kenenkään maailmankatsantoa nimitetään vääräksi. Näin kehitämme kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja toteutamme ihmisoikeuksia. (Lehtonen 2010, 91; Ylitapio-Mäntylä 2012, 193; Jääskeläinen ym. 2016, 9; Karkulehto & Rossi 2018, 45.)

Tasa-arvoinen kohtaaminen voidaan ajatella monella eri tapaa. Tarkki (1998) kuvaa tilannetta, jossa kouluissa kaikille annetaan vain saman verran, tasa-arvolakiin nojaten, jolloin mm. lahjakkaat lapset eivät saisi lisäopetusta sillä sen ajatellaan lisäävän eriarvoisuutta. Lopputuloksena lahjakkaat turhautuisivat, kuten myös he ketkä tarvitsisivat ehkä pilkotumpaa opetusta. (Tarkki 1998, 147 – 148.)

Ensimmäisiä tutkimuksia Suomessa tasa-arvoisesta kasvatuksesta, tehtiin Kajaanissa 1987 – 1990. Tutkimus käsitteli neljässä päiväkodissa tehtyjä havaintoja aiheena *epätasa-arvo*. Havaintojen apuna käytettiin videointia, päiväkirjaa, ja ennalta asetettuja tavoitteita. Konkreettiset muutokset olivat niin poikien leikkien

monipuolistuminen kuin tyttöjen oma-aloitteisuuden lisääntyminen. Kokeilu toteutettiin koska oli huomattu kuinka kouluun tullessaan lapsilla oli hyvin stereotyyppisiä käsityksiä naisista ja miehistä. Päiväkodeissa lasten kirjoja käytiin läpi, ja huomattiin kuinka tietyt kaavat kirjoissa toistuivat: nainen oli kotona, mies matkoilla. Tutkimuksen yhtenä tärkeimpänä tuloksena mainittiin kasvattajien omien asenteiden muutos, ja tietoisuuden kasvaminen. (Keskinen ja Hopearuoho-Saajala 1994, 74 – 75; Alasaari ja Katainen 2016, 14 & 22.)

Vuonna 2010 Naisasialiitto Unioni käynnisti hankkeen Tasa-arvoinen päiväkotiki. Pilottihankkeessa tehtiin yhteistyötä kolmen päiväkodin kanssa, jossa videointi koettiin hyväksi tavaksi kerätä tietoa. Videoilta oli helposti havaittavissa mitä kasvattajat tekivät, tai jättivät tekemättä erilaisissa arjen tilanteissa. Tämä tarkoitti lasten kohtaamista, antoiko kasvattaja kaikille lapsille puheenvuoron, millaisia sanoja kasvattajat käyttivät kuvatessaan lasten toimia. Yhdessä videoita katsottaessa, henkilöstö pystyi käymään tilanteen uudelleen läpi, ja pohtia kuinka olisi tullut toimia? Videointeihin kysyttiin vanhempien lupa. Ennen videointeja pilotti päiväkotien henkilöstölle lähetettiin kysely, joka käsitteli tasa-arvoa ja sukupuoli-sensitiivisyyttä. Tämän jälkeen projektityöntekijä vieraili päiväkodeissa ja vanhempainilloissa kertomassa projektista. Hanke on myöhemmin järjestänyt muun muassa täydennyskoulutuksia, sekä verkkosivumuotoisen itseopiskelumateriaalin tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi. (Paumo 2012, 145 – 147; Alasaari & Katainen 2016, 23.)

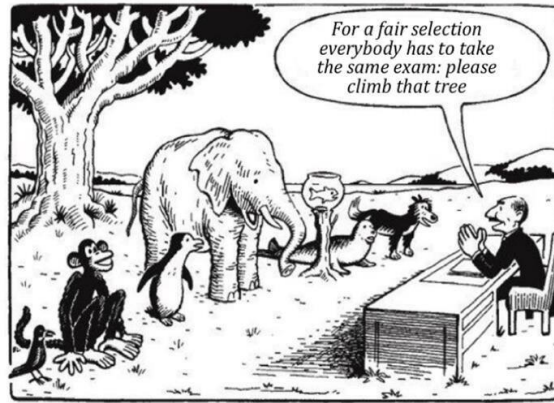
Varhaiskasvatuksen sisällöstä, rakenteista, päiväohjelmasta jne. ei avata tässä opinnäytetyössä enempää, sillä kohderyhmänä ovat varhaiskasvattajat, joille edellä mainitut asiat ovat selviä. Kaikkia varhaiskasvatuksen työntekijöitä ohjaa varhaiskasvatuslaki, mutta jokaisessa päiväkotiyksikössä on myös omat sisäiset kulttuurinsa joiden mukaan rakennetaan ryhmiä ja suunnitellaan toimintaa. Tämän takia jokaisen yksikön tulisi luoda oma tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmansa ja painopisteensä itse, sillä jo lähtötilanteet ovat eri yksiköissä erilaiset. Etsiessäni tutkimuksia aiheesta, löysin sosiaali- ja terveysministeriön tekemän selvityksen *Sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa* (2016), jossa todetaan lain vaatimus tasa-arvoisessa kohtelussa, mutta kuinka kasvattajien koulutuksesta puuttuu opintojakso joka auttaisi heitä tasa-arvon

edistämisessä. Tämän puuttuessa, selvityksessä kehoitetaan kaikkia yksiköitä rakentamaan oma toiminnallinen tasa-arvo suunnitelmansa. Suunnitelmissa tulisi näkyä menetelmiä joilla stereotyyppinen ajattelu lapsia kohtaan häviäisi. (Ylitaipio-Mäntylä 2012, 26; Alasaari & Katainen 2016; Parrila & Fonsén 2016, 61.)

Tasa-arvoista kohtaamista on mm. se ettei erisukupuolisten lasten ystävyyttä kommentoitaisi sen enempää, kuin muitakaan ystävyyssuhteita. Sukupuoli ei myöskään voi määrittää sitä mistä lapsi kasvattajan mielestä pitää tai ei pidä, tai mitä hän osaa tai ei osaa. Sukupuolten tasa-arvoinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa ei ole itsestäänselvyys. Tämä on nähtävissä esimerkiksi edellä mainitussa selvityksessä (2016) jossa oli tutkittu eri kaupunkien varhaiskasvatussuunnitelmia. Toisissa kohtaaminen oli mainittu vähäisesti, ja toisissa kaupungeissa ei lainkaan. Sukupuolten tasa-arvo tulisikin olla oma tavoitteensa varhaiskasvatussuunnitelmissa. (Katainen 2015, 13; Alasaari ja Katainen 2016, 11.)

Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen varhaiskasvatus on kaikkien lasten oikeus. Tasa-arvoinen kasvatus tukee jokaista lasta sen mukaan mitä hän tarvitsee, sukupuolesta riippumatta. Yhdenvertainen varhaiskasvatus tukee lasta kulttuurista, vammasta tai iästä riippumatta. Yhdistämällä nämä kaksi, saamme laadukkaan varhaiskasvatuksen joka ei syrji ketään. Haasteeksi tasa-arvoiselle kohtaamiselle voi tulla kasvattajien tai perheiden asenteista tai kulttuureista. Tietyissä kulttuureissa mm. suositaan leikkejä jotka tapahtuvat vain samaa sukupuolta olevien lasten kesken. Kaikkia kulttuureja tulisi kunnioittaa, mutta näkemykset eivät saisi olla esteenä tasa-arvon toteuttamiselle arjessa. (Lantela 2019, 38.)

Ahonen (2017) puhuu kirjassaan alla näkyvästä sarjakuvasta, jossa kaikilta oppilailta vaaditaan samaa asiaa tasa-arvoisesti. Tueksi opetukseen ja kasvatukseen, tarvitaan myös yhdenvertaista näkökulmaa.

Our Education System

“Everybody is a genius. But if you judge a fish by its ability to climb a tree, it will live its whole life believing that it is stupid.”

- Albert Einstein

Kuva 1

Toiminnan suunnittelu tasa-arvoiseksi ja yhdenvertaiseksi tarkoittaa, ettei toiminta olisi aina kaavamaista, samankaltaista, vaan lasten toiveiden ja yksilöllisten piirteiden mukaan rakennettua. Kaikilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus osallistua toimintaan riippumatta iästään, kulttuuristaan tai kyvykkyydestään huolimatta. Kasvattajan tulisi olla joustava, salliva sekä kannustava. Kaikkien lasten ei tarvitsisi osallistua samanaikaisesti, tai samalla tavalla. Toiset lapset tahtovat katsella tilannetta ensin etäältä ennen kuin pystyvät osallistumaan itse. Lapsen tapa liikkua, ajatella, tai kommunikoida ei tulisi rajata hänen mahdollisuuksiinsa osallistumiseen. On ajateltu että jokin vamma aiheuttaa syrjintää, koska oletetaan ettei lapsi voi tehdä asioita samalla lailla kuin muut, mutta myös sukupuolen, rodun ja seksuaalisen suuntautumisen on nähty aiheuttavan ns. ulkopuolelle jättöä. Jokaiselle eri syrjinnänmuodolle on oma nimityksensä:

- Sukupuoleen perustuva = Seksismiä
- Rotuun perustuva = Rasismia
- Seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva = Heteroseksismiä
- Elimelliseen vammaan perustuva = Disabilismia (Moberg jne. 2015, 52 – 53; Ahonen 2017, 83.)

Turussa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus on ollut yksi kehittämiskohteista jo vuodesta 2012. Tuolloin kaupungissa on pohdittu, kuinka edistää tasa-arvoista ja yhdenvertaista varhaiskasvatusta. Osa henkilöstöstä (8) osallistui seminaariin *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus – lapsen kaikki mahdollisuudet*, jonka järjesti Naisasialiitto Unioni Helsingissä. Tämän jälkeen he työstivät opinnäytetyötä jossa kysely lähti niin kasvattajille, kuin myös huoltajille. Apuna käytettiin webropol ohjelmaa. Turun esiopetus otti tämän myötä tasa-arvoisen kasvatuksen opetuksen huomioon suunnitelmien päivityksessä, ja muutos tulee viemään aikaa, kuten Soukainen (2016) asiakirjassa toteaa. Nykytilan määrittämisen apuna, joka tulee huomioida suunnitelmaa tehtäessä, kirjoittaja mainitsee yksikön apulomakkeen, mutta sitä ei linkkiohjeista huolimatta löydy. Turku on käyttänyt myös apuna tasa-arvoisenvarhaiskasvatus.fi sivustoa. Tiedotteessa kehoitetaan päivittämään suunnitelma viimeistään kolmen vuoden välein. Aiheesta ei löytynyt uudempaa tietoa, joten lähetin Soukaiselle sähköpostia, jossa kysyin kaupungin tämän hetkistä tilaa, ja onko heiltä ilmestynyt jokin opas, vai ovatko kaikki yksiköt tehneet omansa? Sain vastauksen, jossa hän kertoo, että jokainen esiopetusyksikkö tekee suunnitelman lukemani julkaisun pohjalta, eli se itsenään toimii oppaana. (Soukainen 2016)

Etsiessäni tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa varhaiskasvatuksessa, löysin yhden päiväkodin joka oli tehnyt suunnitelman ja jakanut sen omille pedanet sivuilleen. Näitä on mahdollisesti lisää, mutta tämä Porvoon Huhtisen päiväkoti oli ainut, jonka suunnitelma on julkisena. Suunnitelman luomisvaiheissa oli otettu huomioon lasten näkökulma asiasta kyselyllä (Huhtisen päiväkoti 2017). Osa kysymyksistä tuntui sukupuolisesti jaottelevalta, esimerkiksi *Kohtelevatko aikuiset samalla tavalla tyttöjä ja poikia?* ja *Onko jokin asia kielletty tytöiltä tai pojilta?* Sain tähän perustellun vastauksen naisasialiitto unioni ry:n projektipäälliköltä (2019) joka kertoi: *Jotta epätasa-arvo tulee esiin, niin nämä ovat oikein perusteltuja kysymyksiä: tällä tavalla saamme juuri tietoa siitä, kohdellaanko lapsia sukupuolen perusteella eriarvoisesti. Jos kysyisimme vain onko jokin asia kielletty lapsilta, ei mahdollinen epä/tasa-arvo lasten välillä tulisi esiin.*

5.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman laadinta

Kouluissa tehdyt tasa-arvosuunnitelmat ovat painottuneet useasti paperin kirjoittamiseen ja mekaaniseen toteuttamiseen, vaikkakin työryhmä joka on valittu laatimaan tätä, olisi voinut aidosti pohtia ajatuksia ja sitä, kuinka tämä juuri heidän yksikössään näkyisi ja toteutuisi. Suunnitelman tarkoitus ei ole siis vain poimia ongelmia tai sukupuolia syrjiviä esimerkkejä, vaan jo toiminnassa olevia hyväksi havaittuja keinoja. Suunnitelmaa laadittaessa olisi myös hyvä huomioida lisäkoulutuksen tarve aiheesta esimerkiksi kyselyllä työntekijöille ja lapsille/nuorille. Lähteistä kävi ilmi että joskus on käynyt yhdenvertaisuussuunnitelmaa laadittaessa niin, että työryhmään kuuluu vain pari opettajaa, jotka kumpikin kuuluvat vähemmistöryhmään, ja lopulta tuotos on jäänyt hyllylle. Monesti myös oletetaan ettei syrjintää esiinny, jolloin työtoverin loukkaava käytös onkin ollut yllättävää, ja näihin voi olla vaikea puuttua. Samaa loukkaavuutta esiintyy päiväkotiryhmissä lasten kesken, mutta myös aikuisten kesken. Yhdenvertaisuus kuuluu kaikille opettajille ja kasvattajille, ja sen ei tulisi olla vain kahden ihmisen rakentama paperinen kokonaisuus. (Ikävalko 2010, 153 – 154; Ahmed & Eid 2018, 84 – 85.)

Suunnitelman laadinnan yksi tavoite on kaikkien työryhmässä toimivien jäsenten kuuleminen, ja eri näkökulmien pohdinta, ilman että ketään loukataan mielipiteidensä takia. Kun laaditaan tavoitteita, tulisi niiden voida muokkaantua prosessin aikana. Työryhmää rakennettaessa olisi hyvä käydä säännöt läpi, jossa todetaan kuinka kaikkien ajatukset ovat yhtä arvokkaita, ja myös toimintatavat tulisi käydä läpi. Ryhmä voi valita joukostaan puheenjohtajan, tai sitten puheenjohtajuus vaihtelee tapaamiskerroilla. Vaikka työryhmä valitaan, tarvitaan silti koko henkilökunnan sitoutuneisuutta suunnitelman laadintaan ja ennen kaikkea toiminnan kehittämiseen. (Ikävalko 2010, 154; Heikkinen 2019, 26 – 27.)

Suunnittelun alkuvaiheessa tulisi kartoittaa yksikön tämän hetkinen tilanne, jonka voi toteuttaa esimerkiksi laatimalla kysely työntekijöille, oppilaille, lapsille ja vanhemmille, sillä yhdenvertaisuuslain kuudes pykälä velvoittaa kuulemaan kaikkia osapuolia joita suunnitelma koskettaa, eli tässä työntekijöitä, lapsia ja perheitä. Kyselyn tavoitteena on selvittää mitkä osa-alueet tarvitsevat päivitystä ja mitkä ylläpitoa. Samalla kyselyn täyttäjä voi pohtia mahdollisia lisäkysymyksiä liittyen

yksikön tilanteeseen, materiaaliin, tiloihin ym. (Ikävalko 2010, 155; Yhdenvertaisuuslaki 135/2014)

Ratkaisukeskeinen tapa toimia näkee työntekijöiden voimavarat ja heidän vahvuutensa. Kukin työntekijä keskittyy tulevaisuuteen ja sen kehittämiseen. Pyritään luomaan toimivaa tulevaisuuden kuvaa, ja pohditaan mitä tulee tehdä että päästäisiin tavoitteisiin. Ratkaisukeskeisydessä suostutaan ajatukseen että pystytään rakentamaan yhteisesti päätetty tulevaisuus arvostavalla kohtaamisella, kunnioittavalla yhteistyöllä, sekä luovutaan turhista kontrolleista ja vanhoista tavoista toimia. (Saukkola & Laane 2017, 38 – 39.)

Opinnäytetyötäni laatiessani Naisasialiitto unioni ry oli julkaissut oppaan nimeltä *Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa*(2019). Oppaan avulla pyritään kartoittamaan tasa-arvon tilanne ja paneutumaan ongelmakohtiin. Suunnitelman laadinta etenee syklimäisesti neljän pääkohdan kautta: Suunnittelu, kartoitus, kehittäminen ja arviointi. Suunnitteluvaiheessa käydään henkilöstön kanssa käsitteitä läpi jolloin kaikille selviää mitä lähdetään kehittämään. Näitä käsitteitä ovat mm. sukupuolen moninaisuus ja sukupuolisensitiivinen kasvatusta, joita on avattu tässä opinnäytetyössä. Tasa-arvosuunnitelma ja yhdenvertaisuussuunnitelma ovat erillisiä mutta ne olisi hyvä laatia samanaikaisesti. Suunnitelmalle tulisi asettaa aikarajat, ja sen tulisi keskittyä ryhmän/yksikön tarpeisiin, eli eri yksiköillä voi olla hyvinkin erilaiset suunnitelmat. Suunnitelman laadinnalle tulisi varata myös hyvin aikaa, esimerkiksi syksy suunnitteluun ja kevät arviointiin. (Alasaari 2019, 3 – 5.)

Jotta tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmat olisivat päteviä, tulee niille asettaa seuranta-aikataulu. Suunnitelmasta tulisi näkyä myös nimetyt vastuhenkilöt. (Jääskeläinen ym. 2016, 57.) Kunkin yksikön tulisi miettiä esimerkkitalanteita, joissa ei vielä tasa-arvo tai yhdenvertaisuus toteudu, eli laatia tilanneanalyysi. Analyysiä varten tarvitaan ainakin yksi kasvattaja, tai ryhmän/yksikön ulkopuolinen henkilö, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettaja, joka havainnoi tilanteita. Tilanteet tulisi kirjata ylös, ja purkaa mahdollisimman pian. Jokaisen työntekijän tulisi myös reflektoida omaa tapaansa toimia, ja kirjata ylös mitkä asiat onnistuivat, ja jakaa tieto muille. Toiminnan kehittäminen vaatii toistuvaa arviointia, ja vie

yksikön koosta johtuen x-määrän aikaa. Analyysi toistetaan kunnes toiminta tyydyttää niin työntekijöitä kuin lapsiakin. Suunnitelma laaditaan lukukaudeksi tai vuodeksi kerrallaan, mutta enintään kolmeksi vuodeksi. Valmis suunnitelma on hyvä yhdistää esimerkiksi tiimisopimukseen ja käyttää apuna myös uusien työntekijöiden perehdyttämiseen. (Ahonen, 2017, 256 – 257; Alasaari 2019, 5.)

Yksiköiden ja ryhmien tilanteiden tilaa kartoitettaessa videointi on havaittu hyväksi tavaksi saada selville arjen todellinen tila. Pelkästään keskustelulla ja arkea havainnoimalla saadaan jo paljon tietoa, mutta videoinnissa hyödyksi on se, että kaikki näkevät tilanteet, kun taas havaintojen kirjaamisessa vaikuttaa kirjaajan oma näkemys asiasta. Apuna havainnointiin on laadittu kaavakkeita joita löytyy mm. *tasa-arvoinen varhaiskasvatus* sivustolta, sekä ohjeistusta mahdolliseen videointiin. Havainnointi ja kartoitus ei ole tarkoitus koskea vain henkilöstöä, vaan myös lapset tulisi ottaa mukaan arviointiin. Lasten näkökulmaa voi kartoittaa esimerkiksi Reilupelin kysymysten avulla, joita olen käyttänyt tässä opinnäytetyössä. (Alasaari 2019, 6; Tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi)

Kehittämisvaiheessa tulisi käydä kaikkien näkemykset ja huomiot läpi ja palata alkusuunnitelmassa laadittuihin tavoitteisiin. Saatiinko kaikki tieto kerättyä kuten oli suunniteltu ja asetetun aikarajan sisään? Tässä kohdin käydään läpi ns. pinnalle nousseet asiat ja pääkohdat, jotka havainnoista ja haastatteluista on nähtävissä. Esimiehen velvollisuus on kouluttaa työntekijöitään aihealueeseen lisää jos se koetaan tarpeelliseksi. Seuraavaksi tarkennetaan aikataulua ja valitaan vastuhenkilö tai henkilöt jotka arvioivat suunnitelmassa laadittujen tavoitteiden kehittymistä. Kun yksiköt ovat koonneet pääkohdat, ja lasten näkökulma on kuultu, on hyvä kerätä vanhempien ajatuksia ja mahdollisia kehittämiskohtia esimerkiksi vanhempainillan yhteydessä, jonka jälkeen teemoja joko täydennetään tai muokataan. Vanhemmille kerrotaan kuinka tieto on kerätty ja milloin arviointia tehdään yms. (Alasaari 2019, 8.)

Keväällä, tai toisena sovittuna ajankohtana, tapahtuva arviointi vaatii jälleen kaikkien kuulemisen, myös lasten sekä vanhempien. Arvioinnissa tulisi näkyä kuinka tavoitteet on saavutettu ja mikä oli mm. vaikeaa. Jos arviointi on asetettu kolmen vuoden päähän, tulisi järjestää väliarviointeja jotta nähdään mihin suuntaan suun-

nitelma on etenemässä. Suunnitelmassa näkyvät teemat ja tavoitteet voivat osiltaan jatkua seuraavanakin kautena, mutta väliarvioinneissa voi nousta uusia kohtia joihin tulee paneutua. Arviointia purkaessa on hyvä palauttaa mieliin niin käsitteistö, kuin se mihin ollaan tähtäämässä. (Alasaari 2019, 10.)

Esimerkkejä suunnitelman painopisteiksi voivat olla tässä opinnäytetyössäkin mainitut arvostava kohtaaminen, toimintaympäristön ja ohjauksen sukupuolittuneisuus, kirjojen sisältö, lelut, moninaiset perheet ja heidän kohtaamisensa sekä sukupuolen moninaisuus. (Alasaari 2019, 11.)

Kuten mainittu, varhaiskasvatusta ei vielä velvoiteta tekemään tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmia, joten yksiköillä ei ole valmista pohjaa jonka mukaan suunnitelmat voisi laatia. Näin jokainen yksikkö voisi tehdä omannäköisensä suunnitelman, mutta niistä tulisi löytyä samat kohdat niin suunnitelmaa laadittaessa kuin pääkohtia valittaessa. Rauhankasvatusinstituutti (2018) on tehnyt oppaan *Koulu vailla vertaa! – Opas yhdenvertaisuussuunnitteluun*. Opa on tehty koulumaailmaa ajatellen, mutta sitä voisi soveltaa myös varhaiskasvatukseen. Oppaan laatija muistuttaa siitä kuinka kaikkea ei voi muuttaa kerralla, mutta jo aito halu toimia yhdenvertaisemmin on jo alku, ja tämä näkyy mm. siinä että asettaa aluksi pienet konkreettiset tavoitteet toiminnan kehittämiseksi, joita sitten kasvatetaan ajan kuluessa. (Rauhankasvatusinstituutti 2018, 5 – 6.)

Käsitteistön läpikäyminen lasten kanssa vaatii mm. lasten ikätason huomioimisen. Lasten tasoisesti tulisi käydä läpi mitä on syrjintä ja katsomus- ja kulttuurikasvatuksen myötä mm. vähemmistöt läpi. Yksikön eduksi on jos työntekijänä tai esimerkiksi perheinä on vähemmistöjen edustajia, sillä heiltä voi saada ns. asiantuntijan näkökulman kohtaamisesta ja kokemuksista. Kun tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmat kaudelle on laadittu, tulisi ne esittää myös lasten vanhemmille esimerkiksi jo mainituissa vanhempainillassa, jonka yhteydessä olisi hyvä kerätä vanhemmilta ajatuksia toiminnan kehittämisestä. Vanhempia ja kasvattajia voisi myös herätellä aiheeseen käyttämällä Rauhankasvatusinstituutin oppaasta löytyvällä *Teflon testillä*, jonka avulla voi selvittää kokeeko itse syrjintää. Testi on samankaltainen kuin Seta:n laatima *Etuoikeuskävely*, jonka väittämällä herätellään kuulijoita. (Seta 2013, 66; Rauhankasvatusinstituutti 2018, 7, 11, 16.)

6 Opinnäytetyön tarkoitus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkimuksellisen kehittämisen vaiheiden kautta kehittää opaste, ja antaa suuntaviivoja joiden avulla kukin varhaiskasvatuksen yksikkö voisi luoda oman tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmansa. Opinnäytetyön tavoitteena on että opaste ja opinnäytetyössä mainitut linkit ja vinokit otetaan käyttöön jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä, ja että näitä voisi käyttää lisäksi apuna vanhempainilloissa tai esimerkiksi pedagogisen ympäristön kehittämisessä.

Kehittämistehtävät olivat:

1. Kuvata varhaiskasvatuksen esimiesten näkemyksiä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilasta päiväkodeissa.
2. Kuvata henkilöstön näkemyksiä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa.
3. Kuvata lasten näkemyksiä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta.
4. Analysoida päiväkodissa käytettäviä lastenkirjoja tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta.
5. Koota ohjeistus (opaste) varhaiskasvatukseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatimiseen.

7 Kehittämistyön prosessi, tulokset ja analysointi

Opinnäytetyö toteutettiin eräässä Kymenlaaksolaisessa kaupungissa päiväkotien johtajien, henkilöstön, sekä kaupungin kolmen suurimman päiväkodin yli 3-vuotiaiden lasten kanssa. Keväällä 2019 prosessi lähti liikkeelle tutkimusluvan saamisesta kaupungilta, jonka jälkeen päiväkotien johtajille lähetettiin kysely. Syksyllä kuultiin lapsia sekä tehtiin kirjainventaario. Näkemysten ja pohdintojen pohjalta luotiin Powerpoint esitys, jota käytettiin henkilöstölle tarkoitetuissa iltapäivissä loppuvuodesta 2019. Iltoja järjestettiin kolme eri puolilla kaupunkia. Näiden iltojen jälkeen oli tarkoitus järjestää kolme lisäiltaa, joissa koottaisiin henkilöstön ajatukset ja näkemykset, sekä keinot toteuttaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta arjessa. Vähäisen osallistujamäärän vuoksi koonti-iltoja järjestettiin lopulta vain

yksi. Vähäisen osallistujamäärän myötä nousi tarve järjestää esimiehille keskusteluilta-iltapäivä aiheesta. Tämä järjestettiin kuukausittaisen pomopajan yhteydessä Helmikuussa 2020, ja pohjana keskustelulle käytettiin henkilöstön kanssa käytyä Powerpoint esitystä, sekä koonti-illassa nousseita keinoja arjen kehittämiseksi.

Analysointi on jokaisessa osiossa hieman eriävä toisten kanssa, sillä tiedon keräystapa on ollut kaikissa erilainen. Esimiesten vastauksista oli laadittavissa keskiarvo numeroin. Numeraalinen on selkeämpi ymmärtää, mutta keskiarvo ei aina kerro koko totuutta. Jokaiseen kehittämistehtävään löytyi vastauksia ja heräsi jatkokeskusteluita tai kehittämiskohteita. Henkilöstön koonti-iltapäivän tuotos on pyritty tiivistämään ja avaamaan kasvattajien ajatuksia siitä, mihin asioihin arjen eri tilanteissa tulisi kiinnittää huomiota jotta toiminta olisi tasa-arvoisempaa ja yhdenvertaisempaa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

7.1 Esimiesten näkökulma

Päiväkodin johtaja on vastuussa alaistensa toimista, koulutuksien päivityksestä, arjen käytänteistä ja ohjauksesta. Johtaja myös vastaa että valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja päivitetty laki toteutuvat päiväkodin arjessa. Uudessa laissa painotetaan mm. tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta – tämän johdosta kysely tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilasta kohdennettiin päiväkotien johtajille. (Fonsén & Parrila 2016, 35 – 36.)

Kaupungissa, jossa opinnäytetyö tehtiin, toimi kunnallisissa päiväkodeissa vuonna 2019 yhteensä 15 esimiestä/päiväkodin johtajaa, joista seitsemällä oli alaisuudessaan kaksi päiväkotiyksikköä. Kun kysely lähti esimiehille, toivottiin heidän vastaavaan omien yksiköidensä mukaan, ei talokohtaisesti tai ryhmäkohtaisesti. Oletuksena oli että kaikki vastaisivat. Realistinen odotus oli kuitenkin 10 vastausta, joka toteutui.

Päiväkotien esimiehille lähetetyssä kyselyssä (LIITE2), heidän tuli arvioida omien päiväkotiyksiköidensä tilaa aiheena tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, painopisteinä opinnäytetyön teoriaosuudessa olevat teemat: sukupuoli ja tuen tarve. Oletuksena oli että alkutila on hyvä, mutta perehdytys aiheesta saattaisi olla suppea. Kysely oli mielipidekysely, johon oli jätetty tilaa myös kommenteille ja esimerkeille. Aikaa vastauksille annettiin noin puolitoista kuukautta. Kyselyyn ei jäänyt

tietoja vastaajasta, ja tämä mainittiin myös saatekirjeessä (LIITE1). Kyselypohjana käytettiin wepropolilla laadittua kyselyä. Vastauksista oli tarkoitus saada tietoa tämän hetken tilasta päiväkodeissa, ja tätä tulosta pohdittaisiin keskusteluilta-päivissä työntekijöiden kanssa syksyllä 2019. Vastauksia voisi käyttää myös keskustelunavauksena yksiköissä työntekijöiden kesken, laadittaessa tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa. (Ojasalo, jne. 2014, 40 – 41; Vilka 2015, 127 – 129.)

Riippuen kysymyksestä, vastausvaihtoehtoina oli arvosana asteikolla 1 – 5, jossa 1 vastasi heikkoa ja 5 kiitettävää. Viimeisessä kysymyksessä vastaukseksi riitti *kyllä* tai *ei*. Jokaisen kysymyksen jälkeen oli vapaan sanan osio, jossa päiväkotien johtajat pystyivät omin sanoin avaamaan vastaustaan tarkemmin, tai kommentoimaan kysymystä.

Kyselyn viimeinen kysymys (kyllä, ei) pyysi johtajia miettimään löytyisikö heidän yksiköistä henkilöä joka voisi toimia tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tilan arvioijana ja laatijana. Tämä juontaa *jaetun pedagogisen kehittämisen* käsitteeseen josta Heikka (2016) puhuu artikkelissaan. Löytyisikö yksiköistä asiantuntija joka ottaisi vastuun tiedon jakamisesta (vs. lääkevastaava, turvallisuusvastaava), ylläpitämisestä ja tiedon keräämisestä. Näin vastuu tiedon jaosta jakaantuisi kasvattajille, ja heidät otettaisiin mukaan kehittämään toimintaa. (Heikka 2016, 48 – 49; Ojasalo jne. 2014, 58.)

Jos päiväkotien johtajat kokivat, että heidän yksiköissään osaaminen on kiitettävää, toivoin että he ohjaisivat aiheen asiantuntijan yksiköistään loppuvuoden keskusteluilta-päiviin jakamaan tietoaan muille. Ja vaikka osaamista yksiköissä paljon jo olisikin, tulisi sitä myös ylläpitää, ja siihen kuuluu mm. reflektointi toisten työntekijöiden kanssa. Henkilöstö jolle aihe on vieras, hyötyisivät syksyn keskustelusta eniten. Esimiesten tehtäväksi jäi henkilöstön ohjaus. (Fonsén ja Parrila 2016, 39.)

Kyselyn mukana lähetetyn saatekirjeen (LIITE1) tuli herättää esimiesten mielenkiinto kyselyyn vastaamiseen. Kirjelmän tuli olla lyhyt ja ytimekäs, ja siitä tuli selvitä lyhyesti, mistä opinnäytetyössä/kyselyssä on kyse. Kyselyn ulkoasu voi vaikuttaa siihen vastataanko kyselyyn vai ei. (Vilka 2015, 189.)

Kysely lähti aikataulun mukaisesti esimiehille huhtikuussa 2019. Lähetin muistutuksen vielä kaksi kertaa tämän alkuperäisen kyselyn jälkeen, sillä vastauksia ei alkanut kertyä tarpeeksi. Sain lopulta tavoittelemani kymmenen vastausta, ja myös monipuolisesti kommentteja esimiesten näkemyksistä aiheesta.

Esimiesten vastausten perusteella oli nähtävissä toive lisäkoulutuksesta, mutta myös se, että jo tälläkin hetkellä asioista puhutaan, mutta ehkä toisilla nimillä kuin esimerkiksi julkisuudessa ja mediassa. Käsitteet saatettiin kokea myös vaikeiksi, tai ne olivat uusia myös päiväkotien esimiehille.

Käsitteestä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus oli tulkittavissa erilaisia tapoja ymmärtää asia. Osa vastaajista ajatteli sen liittyvän vain suomea toisena kielenään puhuviin lapsiin, toiset ajattelivat aiheen liittyvän ainoastaan sukupuoleen. Kysymys jossa pohdittiin tuetun lapsen oikeudesta ja mahdollisuudesta pienryhmään, koettiin ettei se kuulu aiheeseen lainkaan.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tila esimiesten näkökulmasta vaikuttaa hyvältä jos tarkastellaan kysymysten saamia tuloksia keskiarvoisesti. Ainoastaan kysymys, jossa pyydettiin arvioimaan kuinka helposti lapsi pääsee toimimaan pienessä ryhmässä, jos esimerkiksi tuetun varhaiskasvatussuunnitelman mukaan se olisi lapsen kannalta parasta, saatiin keskiarvoksi vain 2.9. Muut kysymykset saivat keskiarvokseen arvon 3.7 – 3.9 välillä.

Esimiesten näkemys siitä, kuka vastaisi siitä että suunnitelma laadittaisiin, oli melko yhdenmukaisesti vastattu. Kukaan ei osannut ketään tiettyä nimetä tehtävään mutta toisaalta yksi esimies kirjoitti että sitä voisi viedä eteenpäin kuka tahansa, ja eräs kirjoitti että henkilöstöllä on varhaiskasvatuslaki niin hyvin hallinnassa, että kaikki toiminta on jo tasa-arvoista ja yhdenvertaista, joten suunnitelmia ei tarvitsisi laatia.

7.2 Kasvattajien näkemys

Henkilöstölle järjestettiin kolme iltapäivää kaupungin kolmessa suurimmassa päiväkodissa syksyllä 2019. Tilaa oli varattu 25 kasvattajalle per iltapäivä. Ensimmäisenä iltapäivänä käytiin läpi esimiesten vastaukset kyselyyn, kerroin itsestäni ja opinnäytetyöstäni, kävimme läpi lasten kanssa tehdyn osion, lasten vastaukset

sekä kirja-analyysin huomiot. Iltapäivässä tutustuttiin myös käsitteistöön, ja keskusteltiin aiheesta nousevista kysymyksistä. Kerroin lopuksi parin viikon päästä tapahtuvasta koonnista, ja kuinka tieto ja taito kerättäisiin learning cafe menetelmää käyttäen, jossa kasvattajat kiertäisivät pöydästä toiseen, ja pöydissä olisi aina eri teema jota käsiteltäisiin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Apuna infoiltapäivässä käytin Powerpoint esitystä johon olin poiminut esimerkkejä mm. sivustolta tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi ja Setan materiaaleista. Käytin myös paljon havainnollistavaa materiaalia, kuten kirjallisuutta, esitteitä, kortteja jne. Vapaalle kommentoinnille oli myös jätetty aikaa. Käytin myös PLAN järjestön julkaisema *sanoista tehty* materiaalia, jossa käydään läpi mm. stereotyyppiat. (PLAN 2019; Seta 2019c & 2019d). Keskusteluiltpäiviä ei oltu rajattu vain 3 – 5 vuotiaiden ryhmissä toimiville varhaiskasvattajille vaikka opinnäytetyö painottuikin tämän ikäisten lasten kanssa toimiviin ryhmiin, vaan myös esikouluikäisten ryhmässä toimiville kasvattajille, ja perhepäivähoitajille.

Kuva 2

Tavoitteena oli saada 75 työntekijän, niin opettajien kuin hoitajien näkemyksiä ja kokemuksia aiheesta. Tämä ajatus ja tavoite kariutui hyvin nopeasti kun ensimmäiseen iltapäivään saapui yksi henkilö. Seuraavaan kaksi, ja viimeiseen myös

kaksi. Kaikki viisi ihmettelivät miksei enempää osallistujia ollut saapunut paikalle, ja moni pohtikin että oliko jokin muu koulutus vienyt jo niin paljon työntekijöiden aikaa, vai miksi he eivät tulleet? Hämmästyttä myös herätti esimiesten vastauksissa nousseesta lisäkoulutuksen ja keskustelun tarpeesta vs siihen etteivät esimiehet olleet ohjanneet työntekijöitä paikalle (osallistujien näkemys). Kaikki viisi osallistujaa olivat varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen opettajia.

Koonti-iltapäivässä, vaikka osallistujia oli vain viisi, oli keskustelu silti hedelmällistä ja tuottoisaa. Aihealueet joita käsittelemme olivat:

1. Nukkari
2. Ruokailu
3. Siirtymät
4. Leikit ja lelut
5. Toiminta ja suunnittelu
6. Ulkoilu
7. Liikunta ja liikkuminen

Aiheet nousivat yhteisen keskustelun tuotteena, ja myös mm. lasten näkökulmista joita olin nostanut Powerpointiin. Kukin läsnäolija vuorollaan toimi kirjurina, ja pyrki kirjaamaan kaikki ajatukset ja pohdinnat ylös. Kullekin aihealueelle annettiin 15 minuuttia keskusteluaikaa. Kukin aihealue kirjattiin omalle paperilleen. Kun kaikki oli koottu, saivat kasvattajat vielä kiertää kunkin paperin äärellä, ja täydentää mahdollisesti vastauksiaan, tai lisätä ideoita joita heiltä vielä nousi.

Toisen iltapäivän tarkoituksena oli kerätä ns. hiljaista tietoa henkilöstöltä, jonka mm. Cantell (2010) määrittelee kokemuksiin perustuvaksi tausta-ajatteluksi. Näin henkilöstö jakaa olemassa olevaa hyvää, ja jakamalla kaikki tulevat tietoisiksi toisten yksiköiden arvoista, työntekijöiden tavasta ajatella, ja näkevät asiat mahdollisesti uusin silmin. Tarkoitus oli saada työntekijät keskustelemaan ja reflektoidaan ajatuksiaan sekä kokemuksiaan. Kunkin aiheen alle kasvattajat toivat omia ajatuksiaan ja näkemyksiään siitä, kuinka tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta voisi parantaa kunkin teeman kohdalla. Tausta-ajatuksena oli että kokoaisimme työntekijöiden kanssa ns. Unelmien päiväkodin, jossa toteutuisi niin tasa-arvoinen kuin yhdenvertainen kohtaaminen. (Cantell 2010, 7; Ojasalo jne 2014, 21.)

Kasvattajien kirjoittamista ajatuksista moni tapa toimia oli jo osittain käytössä. Keskustelussa nousi esiin se että riippuu kasvattajasta, kuinka paljon hän on valmis myöntymään ns. uudelle ajattelulle, eikä painota sitä kuinka aina ennenkin on toimittu tietyllä tavalla joka on toiminut tähän asti hyvin.

Nukkari, eli lepohuone nostettiin ensimmäiseksi pohdittavaksi asiaksi. Kasvattajat kokivat että tilassa tulisi olla mahdollisuus säätää valoa, hetken ei tarvitsisi kestää kauan, lapset saisivat itse valita kuinka paljon riisuisivat hetkelle mennessään ja että kaikilla lapsilla tulisi olla kunnon sängyt. Satukirjat joita luettaisiin lepohetkillä tulisi olla osiltaan edes lasten itse päättämiä ja myös äänikirjat todettiin hyväksi, sillä tällöin kasvattajan kädet jäävät vapaiksi joten hän voi ”rapsutella” lapsia. Lepohetkelle koettiin myös tärkeäksi saada kaikki mahdolliset aikuiset mukaan, jotta jokainen lapsi saisi halunsa mukaisesti pajausta tai läsnäoloa aikuiselta lepo hetken yhteydessä. Valintataulu lepo hetkelle mentäessä voisi sisältää niin peiton, täkin kuin painopeiton kuvan, jolloin lapsi itse valitsisi sen hetken olo tilansa ja ruumiinlämpönsä mukaisen peitteen. Valintataulussa voisi myös valita pensselillä sivelyn, tai vaikka kevyen pajaamisen. Jos tilassa olisi lapsia joiden olisi vaikea rentoutua, annettaisiin heille jotain pientä käsiin, joka mahdollisesti auttaisi heitä rauhoittumaan. Kasvattajat myös totesivat, kuinka aina on lapsia, jotka eivät tarvitse unta, mutta heillekin tulisi järjestää pieni lepo hetki mahdollisesti toisessa tilassa.

Toiseksi aiheeksi nousi **ruokailu**. Rauhallisen ja kaikki huomioivan ruokailun tulisi sallia pienet pöytäryhmät. Kenelläkään ei tulisi olla vakituisia paikkoja, ei edes aikuisilla. Ruokailutilan tulisi olla rauhallinen ja pieni, jotta hiljaisetkin saataisiin keskusteluun mukaan. Lasten tulisi saada itse ottaa ruokaa, tai ainakin olla vaikuttamassa määrään joka hänelle lautaselle laitetaan, ja kasvattajien tehtävä olisi katsoa että kaikki syövät edes jotain, ja että leipä tarjoillaan samaan aikaan ruoan kanssa, ei jälkiruokaksi. Ruoka tulisi saada syödä rauhassa ilman hoputtamista. *Unelmien päiväkodissa* lapsi saisi syödä mm. kasvisruokaa omavalintaisesti, ilman lääkärintodistusta, ja sama koskisi myös lapsen valintaa ruokajuoman suhteen. Kasvattajat toivoivat että olisi myös enemmän ravintopalvelujen tms. järjestämiä maistelupaketteja eri kasviksista, ja mahdollisuuksia valmistaa lasten kanssa pienimuotoisesti ruokia eri kulttuureista, tai mahdollisuus edes leipoa.

Tärkeäksi koettiin aikuisen aito läsnäolo lasten kanssa, niin pöydän ääressä kuin yleisessä keskustelussa, ja ruoan jakamistilanteessa. Ruoan esillepanoon otettaisiin lapset mukaan, ja ruoan lajittelu ja erittely olisi selkeämpää, sillä todettiin kuinka monikaan lapsista ei syö ruokaa, jollei hän pysty itse selvittämään mitä siinä on (laatikkoruokat). Time timer todettiin hyväksi avuksi käytettäväksi määriteltäessä ruokailuun käytettävää aikaa. Näin lapsi itse näkee kuinka aika kuluu, ja aikuisen ei tarvitse ”hoputtaa”.

Kolmantena keskusteltiin **siirtymätilanteista**. Pienryhmien tärkeys nousi suureksi, sillä pienissä ryhmissä tapahtuvat siirtymät ja toiminta vähentää odottelua ja jonottamista ja mm. ääntä. Siirtymissä avuiksi todettiin leikit ja laulut, sekä esimerkiksi nalle jolle puetaan vaatteet joita ulkona tullaan tarvitsemaan. Time timerin tärkeys todettiin ennakkoinnissa ennen siirtymää. Lapsille voitaisiin sen avulla näyttää kuinka paljon on aikaa jäljellä, ennen kuin tulee aloittaa siivous ja siirtyä toiseen tehtävään. Siirtymät pienryhmissä esim. ulos tai sisälle, mahdollistavat sen että aina on aikuinen vastaanottamassa, ja esim. ulos siirtyvä aikuinen voi rauhassa pukea itselleen päälle, ja hänen ryhmänsä ei tarvitse odottaa paikoiltaan. Aikuisen rooli siirtymissä todettiin todella tärkeäksi. Aikuisen tulisi kertoa positiivisuuden kautta tulevasta tapahtumasta, joka pitäisi sisällään mahdollisimman vähän kieltoja. Lokeropaikat tulisivat olla lasten korkuiset, ja paikkaa voisi olla mahdollisuus vaihtaa tarpeen mukaan, jos esim. joku lapsi tarvitseekin rauhoittuakseen reunapaikan.

Neljänneksi nousivat **leikit ja lelut**. Kasvattajat toivoivat kestäviä leluja, ja sitä että niitä voisi ostaa mistä tahansa, ei vain kilpailutetuista firmoista. Pelilaatikoiden muotoisia säilytyslaatikoita toivottiin tiloihin, sekä paljon erilaisia tiloja leikeille joissa leikit voisivat olla esillä ja jäädä ns. kesken. Erilaisia sermejä toivottiin, joiden avulla voisi jakaa tiloja, ja myös paljon hyllytilaa jossa lelut olisivat omilla paikoillaan. Lelut olisi ryhmitelty/lajiteltu tiettyjen teemojen mukaan, ja eri leluja saisi yhdistää eri leikkeihin, esim. kyniä voisi käyttää spagettina kotileikissä. Lapset olisivat mukana tilaamassa/ostamassa leluja, ja yksiköissä olisi selkeä lista mitä leluja talossa on, ja kierrätystä tapahtuisi eri ryhmien välillä säännöllisesti. Seinille tulisi saada äänenvaimentimia ja käytävälle olisi hyvä saada kiipeilyseinä.

Lapsilla tulisi olla myös huone jossa saisi peuhata ja heitellä tyynyjä. Lapset saisivat tuoda omia lelujaan päiväkoteihin vaikka joka päivä, kunhan vanhempien ja lapsen kanssa olisi tarkka sopimus siitä, että lelu on lapsen vastuulla. Taisteluleikki tulisi myös sallia. Aikuinen olisi mukana vahtimassa sääntöjen sopimisesta ja turvallisten välineiden hankkimisessa, esim. pehmomiekat.

Viidentenä oli **toiminta ja suunnittelu**. Tiimeillä tulisi olla tarpeeksi suunnittelu-aikaa, ja tiimin asiat priorisoitaisiin niin, että jäisi aikaa myös ajankohtaisille asioille. Lasten ääni tulisi tulla suuremmin esille, ja lapset tulisi ottaa mukaan suunnitteluun niin lelujen läpikäymisessä kuin muussakin toiminnassa. Lasten näkemykset tulisi kirjata ylös ja toteuttaa arjessa, ja suunnitelmat jotka laadittaisiin olisi tarkoitettu myös muokattaviksi, eli mikään ei olisi ns. kiveen kirjattua. Lasten viereys ja kiinnostuksen tilaa tulisi aina arvioida, ja aikuisen tulisi olla joustava omista suunnitelmistaan jotta lasten etu toteutuisi. Eri kulttuurit ja uskonnot tulisivat huomioituiksi kun keskustelu olisi avointa ja aktiivista lasten ja vanhempien kesken. Eri kulttuureihin ja tapoihin tulisi tutustua, vaikkei ryhmässä olisi muiden kuin yhden kulttuurin edustajia. Todettiin myös kuinka jokaisella kodilla on omat kulttuurinsa, ja ottamalla *viikon lapsi* -teema arkeen, voisi jokainen lapsi tuoda jotain oman perheensä tapoja tai ripauksia kulttuuristaan muiden nähtäväksi.

Kuudentena käsiteltiin **ulkoilua**. Ulkoilun tulisi käsittää pihalla tapahtuvan leikin lisäksi paljon metsässä liikkumista ja retkeilyä. Piha koettiin siinä vaiheessa sopivan kokoiseksi jos siitä löytyisi pieni metsäkulma, paikka peleille, ja pieni aidattu alue. Pelipaikassa olisi tekonurmi ja välineistöä. Pihalla olisi aurinkosuojia, puita ja katoksia, ja retkimahdollisuus esim. ulkona tapahtuvalle ruokailulle. Myös leikkimökki sekä oma pieni kasvima, marjapensaat ja omenapuut koettiin tärkeiksi. Näin lasten kanssa voitaisiin yhdessä hoitaa ja tutkia niiden kasvua. Kasvimaassa päästäisiin luvalla myös käsiksi maa-ainekseen. Kiipeilytelineiden sijaan toivottiin paljon kiviä ja puita joissa kiipeillä, ja mahdollisimman vähän sääntöjä pihalle. Ulkoilua tulisi olla joka päivä, edes kerran päivässä, myös pahimmassa kaatosateessa, sillä monet lapset rakastavat purojen tekemistä ja sateen ropinan kuuntelua. Lätäköihin tulisi saada mennä hyppimään. Pihalla tulisi saada ja pys-

tyä juosta ja liikkua vapaasti. Lelut olisivat kestäviä, ja piha olisi turvassa ilkival-
lalta. *Kaikki oppiaineet voidaan oppia ulkona.* Aikuisten suhtautuminen erilaisiin
sääilmiöihin tulisi näyttäytyä positiivisuuden kautta lapsille.

Viimeiseksi aiheeksi nousi **ohjattu liikunta**. Unelmien päiväkodissa tulisi olla
suuri sali jota voisi käyttää myös vapaa-aikana tai iltaisin. Useat eri päiväkodin
tilat otettaisiin käyttöön myös liikunnalle, oli sitten kyse käytävästä tai eteistilasta.
Liikuntahetki ennen kotiinlähtöä esim. yhdessä aikuisen kanssa tehtäväksi koet-
tiin rauhoittavana ja hyvänä siirtymäkeinona lapselle. Lapsille tulisi myös saada
oikeus liikkua vapaasti ohjatuissa tilanteissa, esim. sallittaisiin lasten näperrellä
käsissään jotain, tai heilutella jalkojaan. Trampoliini tulisi olla vapaassa käytössä
ja päiväkodit voisivat tehdä paljon yhteistyötä alueella toimivien urheiluseurojen
kanssa. Aikuisen läsnäolo ja asenne tärkeässä osassa kaikessa tekemisessä, ja
aikuisten positiivisuus/negatiivisuus vaikuttaa siihen, miten lapset suhtautuvat asi-
oihin.

Läsnä olevat kasvattajat totesivat, kuinka jokainen aihealue tai ajatus toteutuu
jossain yksikössä, mutta missään ei toteutuneet vielä kaikki. Eli kehittämistä ai-
heen ympärillä on edelleen. Jokaisessa osiossa nousi ulkoilun ja ns. villin luon-
non tärkeys verrattuna keinotekoisesti rakennettuun pihaympäristöön. Lapsille
myös toivottiin tilaa leikeille, ja mahdollisuus jättää asiat kesken, niin ettei esim.
kotleikki häiritsisi muita, tai siivoojaa. Jokaisessa osiossa nousi aikuisen läsnä-
olon tärkeys, sillä *mitään ei voi vaatia ellei aikuinen pidä yllä jotain sovittua toi-
mintaa tai tilaa.*

7.3 Lasten näkökulma

Syksyllä 2019 kiersin kolme kaupungin suurinta päiväkotia, joissa olin aina viikon
kerrallaan. Tavoitteenani oli selvittää lasten näkemys aiheesta tasa-arvo ja yh-
denvertaisuus. Apuna tähän käytin kirjallisuutta, leluja sekä Pylkkäsen ja Tiden-
bergin laatimaa *Reilupeliä* kysymysten osalta. Kysymykset koskivat yhdenvertai-
suutta ja sukupuolten tasa-arvoa. (Pylkkänen ja Tidenberg 2018)

Tarkoitus oli kuulla lasten mielipiteitä siitä, kokevatko he tullessa kohdelluiksi
tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Pääsevätkö he päättämään asioistaan kuten

perustuslain 6§:ssä todetaan: *Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.* Lapsista ei jäänyt mitään tunnistettavaa kirjauksiin, ei edes mistä päiväkodista, tai kaupungista lapset ovat. (Mäkelä 2010, 76 – 77; Nieminen 2010, 33; Perustuslaki 6§.)

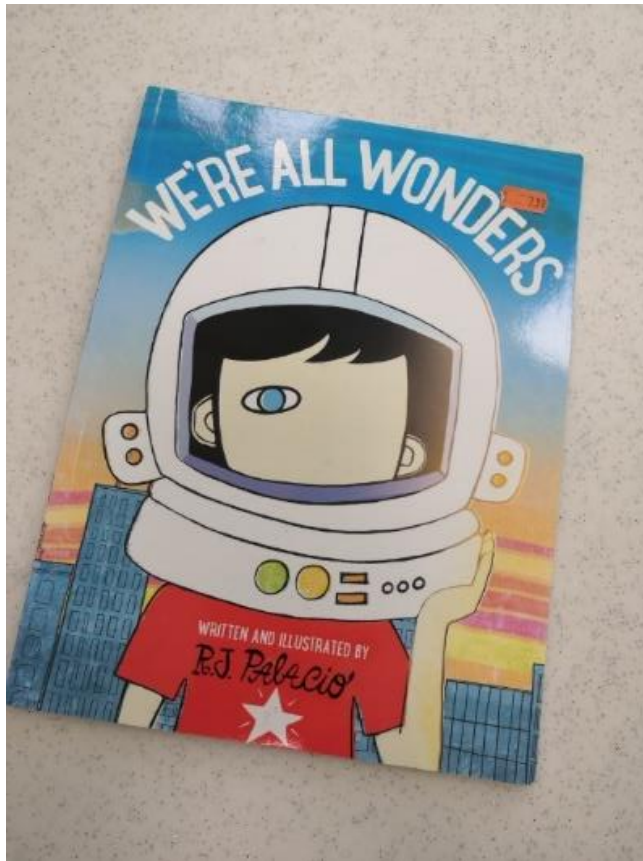
Parrila ja Fonsén (II 2016) listaavat kirjassaan asioita joita tulisi huomioida lasta haastateltaessa. Ymmärtääkö lapsi mitä häneltä kysytään? Ja jos apuna käytetään kuvia, ovatko ne sellaisia että lapsi ymmärtää kuvan merkityksen? Mutta oli tapa tai keino mikä tahansa, tulisi lapselle jäädä olo, että hän on vastannut johonkin tärkeään asiaan. Eli hän on ollut hyödyksi. (Parrila ja Fonsén II 2016, 92.)

Lapset ovat niitä joiden arkea tässä opinnäytetyössä selvitetään, ja lapsen ääni tulisi saada kuuluviin, sillä he ovat niitä joita tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ja tulevat suunnitelmat koskevat. Vain he voivat arvioida alkutilaa, sekä sitä ovatko suunnitelmat lopulta toteutuneet. Uusi varhaiskasvatussuunnitelma painottaa enenevässä määrin lasten osallistamista arjen suunnitteluun, ja tässä se todentuu loistavasti. Lapsi myös kokee itsensä tärkeäksi, kun hänen näkemystään kuunnellaan ja kirjataan juuri niin kuin hän on sen ilmaissut. (Parrila ja Fonsén II 2016, 100.)

Vietin aina viikon yhdessä päiväkodissa, ja pääsääntöisesti aina yhden päivän per ryhmä, joka koostui yli 3-vuotiaista lapsista. Järjestin mahdollisuuksien mukaan pienryhmätoimintaa, jossa aiheena oli tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Ryhmien kasvattajat kokosivat tähän tuokioon osallistuvat lapset, ja osallistujien määrä vaihteli neljästä kahteentoista. Kasvattajille oli kerrottu etukäteen aiheesta, ja heidän tehtävänä oli tunnistaa mahdolliset lapset jotka eivät saisi osallistua tuokioihin. Joistain ryhmistä kaikki lapset olivat kerrallaan paikalla, toisista pienryhmä kerrallaan. Ryhmien mukana oli aina ainakin yksi kasvattaja. Yhdessä päiväkodissa vanhempia oli infottu saapumisestani ilmoitustaululla olevalla lapulla, jossa oli myös minun yhteystietoni, jos vanhemmat tahtoivat esimerkiksi kysyä tuokioiden sisällöstä lisää.

Tila jossa tuokio järjestettiin oli yleensä lepohuone, jotta välttyisimme häiriötekijöiltä. Istuimme lattialla ringissä niin, että kaikki lapset näkivät minut ja minä heidät. Kasvattajien tehtävänä oli seurata sivusta, mutta en estänyt heitä kommentoimasta lasten näkemyksiä, tai esimerkiksi apunani käytettäviä leluja.

Apuna tuokioon käytin matkalaukkaa jossa minulla oli sisällä niin kirjoja, kortteja kuin leluja. Kerroin lapsille kuinka ensin luemme kirjan nimeltään ”Olemme kaikki ihmeitä” (we’re all wonders), tämän jälkeen katsoisimme kuvia eri maiden lapsista ja heidän leluistaan, jonka jälkeen pelaisimme peliä nimeltään Reilupeli, ja lopuksi katselisimme hieman leluja. Kirja oli englanninkielinen, mutta käännsin sitä suomeksi sitä mukaa kun luin sitä lapsille. Kerroin lapsille myös kuinka kirjaisin heidän vastauksiaan ylös vihkooni niin, ettei heidän nimensä tms. näkyisi siinä.

Kuva 3

Kuva 4

Kuvakortit lapsista ympäri maailmaa on tulostettu Unicefin sivuilta usea vuosi sitten. Kuvissa näkyy lapsi lelujensa kanssa siinä ympäristössä jossa hän yleensä leikkii. Katselimme kuvia ja mietimme löytyykö kuvista tuttuja leluja ja kuka tai ketkä olisivat lasten mielestä kivoja leikkikavereita, entä miksi?

Kuva 5

Kuvien jälkeen näytin lapsille kullanvärisen muovisen rasian, johon olin päälle kirjoittanut kyseisen päiväkodin nimen. Kerroin että peli on nimeltään Reilupeli, ja että he voivat tulevaisuudessa pyytää kasvattajia ottamaan pelin esiin jos he tahtovat pelata sitä. Reilupeli on yksi työvälineistä, joka meille kasvattajille on jaettu varhaiskasvatuksessa omalla pedanet sivustollamme, josta löytyy myös muita työvälineitä meille työntekijöille salasanan takaa. Minun ei siis tarvinnut kysyä lupaa lasten osallistumisesta peliin, ja luotin myös siihen että kasvattajat osaisivat jättää sellaiset lapset tuokion ulkopuolelle, jotka eivät mahdollisesti saa tai voi osallistua tämän kaltaiseen aihekeskusteluun.

Olin tulostanut kysymykset, ja laminoinut ne erivärisille kartongeille. Numeroin jokaisen kysymyksen, jotta se helpottaisi lasten näkemysten kirjaamista. Näytin lapsille vihkoni ja selitin, kuinka jonkun valitessa kortin, katson kortista numeron jonka kirjoitan ylös, ja kun olen esittänyt kortissa olevan kysymyksen, saa kuka tahansa vastata, ja minä kirjaan sen. Muistutin myös kasvattajia ja lapsia ettei lapsista, ryhmästä taikka päiväkodista jäisi mitään tunnustetietoja opinnäytetyöhöni.

Kuva 6

Melkein kaikki lapset tahtoivat nostaa kortin, ja melkein kaikki vastasivat kysymyksiin. Kaikkia kysymyksiä emme käyneet läpi, sillä niitä oli noin nelisenkymmentä. Tuokio kesti kahdestakymmenestä minuutista neljäänkymmeneen lasten jaksamisen ja mielenkiinnon mukaan. Kun viikkoni päiväkodissa oli ohi, jätin valmiit laminoidut kortit rasioineen päiväkotiin muillekin ryhmille käytettäväksi, tai vaikka vanhempainiltoihin keskustelun aiheiksi. Itselläni on ei numeroidut versiot käytössä mm. kun esittelin kasvattajille päiväkodeissa tapahtunutta toimintaa henkilöstöiltapäivissä, sekä esimiehille pomopajassa.

Kysymykset käsittelivät kiusaamista, värien ja lelujen sukupuolittumista, aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta, aikuisen ja lasten vanhempien kohtaamisia, lapsen kuuntelemista yms. Suurin osa lapsista keskittyi täysin kysymyksiin ja pohti hyvinkin syvällisesti ja pitkään ennen vastaustaan. Osa lapsista oli aina samaa mieltä kuin vierustoverinsa, mutta löytyi myös yksilöitä jotka uskalsivat olla täysin erimieltä asioista. Hetkessä mukana olevat aikuisetkin havahtuivat pohtimaan mm. kiusaamistilanteita, joita tuli aika monta esille vaikka oli vasta elo-syyskuu, eli kauden alku. Suurin osa lapsista koki että aikuiset kuuntelevat lapsia, mutta muutama oli sitä mieltä että tyttöjä kuullaan enemmän, koska vastaa *tytöt ovat kiltimpiä*. Lapset vaikuttivat olevan tyytyväisiä päiväkodin tämän hetkiseen toimintaan ja leikkeihin, jollei kiusaamistapauksia oteta huomioon.

Lopuksi katsoimme satunnaisia hahmoleluja. Osa oli lapsille tuttuja hahmoja tv-ohjelmista, osa eläinkäsinukkeja. Keskustelimme lasten kanssa siitä, kumpaa sukupuolta lasten mielestä esim. kettu käsinukke edusti. Kun lapset olivat kertoneet kumpaa sukupuolta hahmo heidän mielestään oli, pohdimme miksi näin oli. Tv-hahmoista päätelty sukupuoli liittyi siihen, kuinka se oli esitetty televisiossa, mutta myös hahmon ääni vaikutti siihen mitä lapset sanoivat. Esimerkiksi hahmo My little pony sarjasta, nimeltään Rainbow Dash, sai useasti nimeämisen pojaksi, vaikka on todellisuudessa tyttö. Tulimme siihen johtopäätökseen lasten kanssa, että koska Rainbow Dash ei puhu kimeällä äänellä kuin esimerkiksi muut sarjassa esiintyvät prinsessa ponit, vaan tavallisella äänellä, luulevat monet häntä pojaksi. Super Mario hahmon kohdalla usea lapsi sanoi että hahmo on poika, koska hänellä on karvaa naamassa, jonka jälkeen pohdimme että naisillakin voi olla. Eläin-

hahmot (Sylvanian Family) jotka eivät olleet ohjelmista, nimettiin pääsääntöisesti pojiksi. Syyksi lapset kertoivat sen että näillä ei joko ollut hiuksia tai ripsiä, jolloin jatkopohdintana mietimme onko eläimillä hiuksia. Näillä eläimillä ei ollut myöskään vaatteita päällään joiden perusteella olisi voinut tehdä päätelmiä hänen sukupuolestaan. Lelujen kautta tapahtuvaa keskustelua en kirjannut ylös – tämä toimi vain esimerkkinä siitä, kuinka aiheesta tasa-arvo ja yhdenvertaisuus voi keskustella esimerkiksi lelujen kautta, ja kuinka niin kasvattaja kuin lapsikin vaikuttaa omalla toiminnallaan siihen, mitä sukupuolta lelut ovat.

Kuva 7

7.4 Kirjainventaario

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuuden tilaa selvittäessä löysin mm. verkkokoulutuksesta kirjainventaarion, jossa selvitettiin lastenkirjoja lukemalla ja selaamalla kuinka usein esimerkiksi tiettyjen vähemmistöjen edustajat esiintyvät kirjoissa. Tämän lisäksi kirjoja käytäessä läpi, oli kiinnitetty huomiota sukupuolirooleihin ja esimerkiksi ammatteihin. Oliko kirjoissa aina äiti kotona ja isä työssä? Minkälaisia tunteita hahmoilla esiintyi ja olivatko ne sukupuolisidonnaisia? Millainen oli perherakenne? Kuinka kirjoissa on esitetty tietyt ammattiryhmät? Kirjat liittyvät kasvatuksen pedagogiseen tilan kehittämiseen painopisteenä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Kun kasvattajat rakentavat tilaa, sekä toimintaa, ja pohtivat niitä pedagogisesti, ovat kirjat hyvin tärkeässä osassa, sillä niitä käytetään ryhmissä jokainen

päivä, niin ohjaustilanteissa, lepo hetkellä kuin siirtymätilanteissa. Lastenkirjoja voi myös verrata kouluissa käytettävään oppimateriaaliin. Kun kouluissa laaditaan tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmia, tulee oppikirjat ja materiaalit käydä läpi jottei niistä löydy syrjintää, ja toisaalta tuovat eri vähemmistöryhmät esiin. (Katainen 2015, 23; Seta 2016, 19; Heikkinen 2019, 35.)

Lasten kirjat kuuluvat päiväkodin arkeen, ja toimivat opetuksen välineinä. Ryhmät käyvät yhdessä lainaamassa kirjoja kirjastosta, lapset tuovat kirjoja kodeistaan, päiväkotia ostaa kirjoja joita käytetään työskennellessä lasten kanssa. Lastenkirjat ovat siis merkittävässä osassa arkea, ja muokkaavat lasten ymmärrystä niin oikeasta kuin väärästäkin, ja tuovat tietoa esimerkiksi kulttuureista ja arvoista. (Pesonen 2018, 140.)

Kirjainventaariossani luin kaikki lastenkirjat jotka olivat ryhmissä lasten ulottuvilla. Osissa ryhmiä oli talojen omia kirjoja, mutta monet kävivät kirjastossa säännöllisesti, jolloin kirjatkin vaihtuivat usein. Kirjoja valitsivat toisaalta lapset, mutta pääsääntöisesti kasvattajat. Kävin läpi yhteensä 10 eri ryhmän tiloissa olevat, sekä talojen mahdollisissa omissa kirjastoissa olevat kirjat. Kirjoja kertyi yhteensä 393 kappaletta. Lepohuoneissa luettavia kirjoja en käynyt läpi, sillä osa mm. käytti kuunneltavia satuja tai instrumentaalista musiikkia. Osa kasvattajista kertoi että lepuhuoneissa luettavat kirjat liittyivät ajankohtaisiin teemoihin, mutta usein kirja oli vain jokin, jonka lukuvuorossa oleva kasvattaja oli hyllystä ottanut mukaansa (henkilökunnan kommentti).

Kirjoja säilytettiin niin hyllyissä, pahvilaatikoissa kuin ostoskorissakin. Ostoskori oli todettu käteväksi säilytyspaikaksi kirjaston kirjoille. Näin ne kulkivat helposti kirjaston ja päiväkodin väliä uusia lainattaessa. Osa lapsista selaili kirjoja omaehtoisesti, mutta niitä käytettiin myös odottamistilanteessa, jossa esim. lapset tulivat ulkoa sisälle ja odottivat kasvattajan ohjausta. Lapsia pyydettiin ottamaan itselleen kirja, ja menemään valitun huoneen matolle selaamaan sitä. Kun kasvattaja saapui tilaan, kirjat kerättiin pois, vaikka kirja olisi ollut kesken.

Pesonen (2018) toteaa kirjoituksessaan, kuinka vanhassa kirjallisuudessa on paljon stereotyyppioita liittyen sukupuoleen ja ulkomaalaisiin, mutta se ei selviä, miksi Pesonen mieltää vanhan kirjallisuuden. (Pesonen 2018, 142.) Lukiessani

kirjoja, huomasin, että esimerkiksi Sanna kirjasarjassa (1kpl), 70-luvun lastenkirja, löytyy niin mies kasvattaja, ja vaatteiden värit eivät ole sidottu oletettuun sukupuoleen, kun taas 80 – 90-luvun kirjoissa alkoi näkyä selkeää erottelua niin vaatteidenvärien kuin ammattienkin osalta.

Kirjoja selatessa oli nähtävissä ns. kaupallisuus ja kytkös elokuvaan sekä tv-sarjoihin. Esimerkiksi *Disney* aiheiset tarinat toistuivat useasti. Kaikkiaan 29 kappaletta kaikista kirjoista oli Disneyn tarinoita. Disney kirjat eivät välttämättä liittyneet alkuperäiseen elokuvaan, vaan päähenkilöiksi oli valittu tämän hetken suosituimpia hahmoja, esimerkiksi *Autot* ja *Frozen* elokuvista, ja rakennettu jokin tarina heidän ympärilleen, jonka olisi voinut kertoa jollain muullakin hahmolla. Havaittiin että niin *Autot* elokuvan hahmojen, kuin muidenkin kulkuneuvojen avulla, haluttiin kertoa tunteista ja toisten kohtelemisesta.

Tietokirjoja ryhmistä löytyi yhteensä 20, ja niissä käsiteltiin pääsääntöisesti dinosauruksia tai avaruutta. Kolmanneksi eniten löytyi Richard Scarry (11 kpl) aiheisia kirjoja, joka voi osalle lapsista olla myös tuttu tv:stä. Tässä kirjasarjassa ammatti ei liittynyt suoraan tiettyyn sukupuoleen, ja asukkaat kaupungissa ovat hyvinkin moniulotteisia ulkonäöltään ja luonteenpiirteiltään.

Suurimmassa osassa lastenkirjoista toistui hyvin vahvasti perherakenne, jossa on isä, äiti, isovelji ja pikkusisko. He myös olivat vaaleaihoisia, ja tytöillä oli usein letit tai saporot. Rinnalle on pikkuhiljaa tullut myös uusia kirjoja, kuten *Ikioma perheeni*, joka löytyi parista ryhmästä. Pesonen (2018) suosittelee kirjaa, mutta toteaa sen liian opettavaiseksi, jolloin itse tarina jää taustalle. Honkala (2019) laati työnsä tästä kirjasta. Hänkin tuo esiin, kuinka mm. henkilöhahmot ovat kaikki ns. heteronormatiivista poikkeavia, joka voi jopa häiritä lukijan tarinan muodostusta. Hän myös toteaa kuinka lyhyessä kirjassa tapahtuu paljon lyhyessä ajassa. Kirjan osa hahmoista esitellään hyvin pintapuolisesti, vailla syvempää merkitystä juonen kannalta, vaikka hän kirjoittaakin kuinka jokainen hahmo on helposti lähestyttävä ja samaistuttava. *Meidän pihan perhesoppa* kirjassa oli samankaltaista asiaa kuin ensin mainitussa kirjassa, mutta tässä asiat oli kerrottu lasten tavoin ja luontevasti. Kirjassa *Minun perheeni* käydään läpi eri ihmisiä joista suku koostuu, ja kuinka kaikkia tarvitaan. Kirjassa puhutaan myös haasteista saada

lapsi ja kuinka tarinassa olevat saivat adoption kautta lopulta tyttären. (Pesonen 2018, 144; Honkala 2019, 18 – 19, 26, 31.)

Tatu ja Patu (5kpl) kirjasarja on ns. tämän hetken ja päivän lastenkirja uusilla näkemyksillä varustetuilla tarinoillaan, mutta kirjoissa tapahtuu paljon asioita jo yhdellä aukeamalla, joten lapset eivät välttämättä jaksa keskittyä kauaa itse sisältöön. Opetuksellisessa mielessä, Tatun ja Patun Suomi, sekä päivitetty Suomi tuovat Suomen esiin monietnisenä maana, jossa mm. esiintyy sateenkaarilippua heiluttava Leijona. (Pesonen 2018, 144 – 145.) Kulttuurin opetuksessa kirjasarja on hyvä. Toinen sarja jota löytyi ryhmistä paljon, ovat Mauri Kunnaksen (7kpl) kirjat. Vaikka kirjoissa on peruserhe ja jopa vanhoillisia ajatuksia ja tapoja toimia, ne pitävät sisällään Suomen historiaa, ja selittävät lasten mieliin sopivalla tavalla mm. juhlapäiviä. Honkala (2019) tuo esiin sen kuinka kirjan sisältöä arvioidaan siinä esiintyvien henkilöhahmojen perusteella, ja kuinka toistuvat kaava- maiset perherakenteet luovat ns. turvaa lukijalle, koska mitään yllättävää ei tapahdu. (Honkala 2019, 16.)

Osassa kirjoja sukupuolta, eläimen tai auton, ei kerrottu suoraan, jolloin lukijalla on kaikki valta muuttaa esimerkiksi äänellään hahmon sukupuolta. Huomasin itse ajattelevani kirjojen suuria karhuja aina miesäänillä, kunnes törmäsin kirjasarjaan *Karhu ja Jänis*, joissa Karhu oli naispuolinen ja Jänis mies. Entä kirjat joissa rooli oli selkeä, muuttuuko tarina jos lukija vaihtaa sukupuolet hahmoille, olettaen että on vain kaksi sukupuolta? Entä jos enemmistö vaihdetaankin vähemmistön edustajiksi? (Pesonen 2018)

Kirja joissa suurimmassa osassa tarinoita ei pystynyt päättämään sukupuolta oli ulkoasiainministeriön kokoama kirja *Vuosituhanen sadut*. Kirjassa käsiteltiin paljon erilaisia aiheita esimerkiksi maapallon tilasta, ja sopii hyvin mm. globaalikasvatukseen.

Tunteita ja temperamentteja käsitteleviä kirjoja on ilmestynyt viime aikoina paljon. Ryhmistä löytyi laaja variaatio erilaisia tunnekirjoja, joista uusimmat ovat Ympyräiset sarjaan kuuluvat mm. *Räyhä Rapu* ja *Pomppu Bansku*. Tunteita käsiteltiin myös useassa Franklin (13kpl) kirjassa, joissa suureksi teemaksi nousi ystävyys erilaisten eläinten välillä.

7.5 Opaste

Opinnäytetyön liitteenä oleva opaste on pyritty laatimaan tiiviiksi ja selkeäksi, joka olisi helppo ottaa käyttöön. Opastetta suunniteltaessa päätin laatia lyhyen ja ytimekkään a4:sen kokoisen *taulun*, jossa pääkohdittain on avattu eri vaiheita jotka tulee käydä läpi ennen kuin suunnitelmaa voi kirjata. Suunnitelma elää myös vuoden aikana, joten mahdollinen sähköinen alusta olisi kaikista paras. Opasteen (LIITE 3) tueksi laitan linkin opinnäytetyöni theseus sivustoon, josta voi nähdä esimerkkejä ja linkkejä siihen, kuinka tämän hetken tilaa voisi selvittää. Theseus linkin oheen lisätään linkki sivuille: tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi, sillä heidän sivuillaan on loistavia kysymyksiä niin henkilöstölle kuin vanhemmille esimerkiksi vanhempainiltaan pohdittavaksi.

Olen rajannut opasteen toteutettavaksi pääsääntöisesti päiväkotiryhmissä, joissa toimii 3 – 5 vuotiaita lapsia. Tämä sen takia, että pienten ryhmissä, alle 3-vuotiaiden, hoiva ja huolenpito ovat ne tärkeimmät asiat joita päivän aikana toteutetaan. Esiopetus on rajattu pois siksi, että moni esikoulu toimii koulujen yhteydessä, ja esikoulujen tulisi osallistua koulujen kanssa tehtävään tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman tekoon.

Opaste on laadittu peilaten naisasialiitto unionin oppaaseen *Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa*, jonka sisältöä on avattu aiemmin tässä opinnäytetyössä luvussa 5.1.

Olen koonnut opasteeseen neljä kohtaa: Suunnittelu, kartoitus, kehittäminen ja arviointi. Suunnittelu on tarkoitettu heti toimintakauden alkuun (elo-syyskyy) esimerkiksi suunnittelupäivään pohdittavaksi. Tähän osioon kuuluu koulutuksen tarpeen arvio sekä henkilöstön perehdytys aiheeseen. Seuraavaksi tulee kasvattajien kartoittaa ja arvioida omien ryhmiensä tiloja ja tavaroita, sekä tapaansa toimia arjessa. Myös ryhmien yhteiset tilat tulee arvioida. Lasten näkökulma on jo tässä kohtaa tärkeä. Kun arvioinnit on tehty ja löydetty painopisteitä joita aletaan kehittämään, otetaan vanhemmat mukaan kehittämiseen esimerkiksi vanhempainillan kautta. Illassa esitellään mikä suunnitelma on, mitä se pitää sisällään ja myös arviointiaikataulu avataan vanhemmille. Vanhemmat tulee osallistaa suun-

nitelman tekoon samoin kuin lapset. Eli heidän näkökulmansa tulee kuulla, ja ideoita kehittämiseen tulee kerätä. Kun suunnitelmaa lopulta arvioidaan esimerkiksi kauden lopulla, tulee jälleen kuulla kaikkia ja kartoittaa tarvitaanko lisäkoulutusta aiheesta, mitä on saavutettu ja mitä tulee edelleen kehittää.

Liitteessä esitetty opaste on prototyyppi, joka muokkaantunee vielä ennen yksiköihin jakamista.

8 Eettisyys ja luotettavuus

Tässä opinnäytetyössä eettisyys ja luotettavuus todentuu monelta osin. Esimiehiltä saadut vastaukset tulivat minulle nimettöminä. Kasvatushenkilökunnalta tulleet ideat ja ajatukset kirjattiin myös nimettöminä. Keskustelutilaisuus lähti kunnioittavasta ajatuksesta, että henkilöstöllä on paljon hyviä keinoja toteuttaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, minä toimin vain tiedon kerääjänä. Lapsilta tulleissa ideoissa ja ajatuksissa ei tullut näkymään sukupuoli, ikä, eikä hoitopaikka. Jos lapset tahtoivat kieltäytyä keskustelusta, se myös sallittiin heille. Ketään ei ole pakotettu osallistumaan kyselyyn, tuokioihin tai henkilöstöiltapäiviin, vaan kaikki osallistuminen on ollut vapaaehtoista, vaikkakin toivottavaa. (Ojasalo, ym. 2014, 48 – 49; TENK)

Lapsia haastateltaessa tulee ottaa monet eettiset asiat huomioon, sekä myös lapsen kehityksen taso kyselyhetkellä. Toimin itse varhaiskasvatuksen opettajana eli työhöni kuuluu havainnointi, toimintaympäristön suunnittelu, työn kehittäminen, sekä monimuotoisten perheiden kohtaaminen päivittäin. Koen että vahvuuteni työssäni on lasten kanssa tapahtuva vuorovaikutus ja heidän kuulemisensa.

Kaikki materiaalit joita lainasin, tai hyödynnettiin keskusteluiltapäivissä, tai lasten kanssa toimiessa, mainitaan työssäni. Asianomaisille lähetän myös opinnäytetyöni lopullisen version, jotta he näkevät mihin ja miten materiaalia on käytetty. Teoriaosuudessa olen myös tuonut julki aiempia tutkimuksia aiheesta, ja peilannut viimeisimpiä julkaisuja opasteen laatimisessa. Tutkimusluvut on hoidettu ajallaan ja eettisyyttä on arvioitu ennen toimeen ryhtymistä. Opinnäytetyöstä on

myös poistettu mahdolliset tunnistetiedot, kuten kaupungin nimi ja päiväkotien nimet. (Ojasalo, ym. 2014. 49; TENK; Arene 2018, 4.)

Kirjassa *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*, punnitaan sitä miten lapsen suostumus olisi aitoa, tulisiko lapsen kirjata jokin allekirjoitus suostuessaan tutkimukseen ja miten lapsen vastaus kirjataan ylös? Myös tutkijan ja lapsen tuttuus on relevantti, kuinka tulla lapsille niin tutuiksi, että he aidosti ja rehellisesti vastaisivat esittämiini kysymyksiin. Tämän vuoksi jalkauduin päiväkoteihin viikoksi kerrallaan, jotta olisin jo tuttu kasvo heille kun ohjattu tuokio koittaisi. (Vehkalahti, jne. 2010, 15 – 17.) Lapset ovat myös tottuneet vaihtuviin työntekijöihin ja opiskelijoihin ketkä tulevat tilaan havainnoimaan milloin leikkiä, milloin itse ohjaamaan tuokiota, joten läsnäoloani ei hämmästelty.

Olen pyrkinyt kuvaamaan jokaisen vaiheen ja tuloksen tarkasti ja avoimesti joka lisää työni luotettavuutta. Opinnäytetyössäni ei myöskään tuoda esiin tunnistetietoja lapsista eikä esimiehistä tai henkilöstöstä. Kirjaamiini muistiinpanoihin ei ole myöskään kirjattu mitään josta voisi tunnistaa vastaajan henkilöllisyys, mutta muistiinpanot silti hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

9 Pohdinnat ja tulevaisuus

Tämä opinnäytetyö on kehittynyt usean vuoden ajan, jo kauan ennen kuin olin edes hakenut sosiaali- ja terveysalan ylempään ammattikorkeaan. Ajatusteni jäsentymisen ja kehittymisen tueksi kävin kaikissa mahdollisissa lisäkoulutuksissa ja luennoilla aiheesta. Koulutukset tukivat pohdintojani ja muokkasivat niin työvälineitä kuin tapaani kerätä tietoa. Teoriasta vastaan tulleet ajatukset olivat samankaltaisia kuin omani, jotka lisäsivät itsevarmuutta ja uskoa työni tekemiseen yksin.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat olleet aina minulle tärkeitä asioita, enkä ole itse koskaan kokenut kuuluvani mihinkään valmiiseen muottiin. Olen kokenut syrjintää eri elämänvaiheissa sekä stereotyyppistä kohtelua, ja nyt itse äitinä ja varhaiskasvattajana koen tehtäväkseni kehittää työtäni, jotta lapsilla varhaiskasvatus kehittyisi tasa-arvoisemmaksi ja yhdenvertaisemmaksi.

Vilkka (2015) painottaa kuinka omat ennakkoluulot tulisi sysätä syrjään opinnäytetyötä tai tutkimusta tehtäessä. Itsensä tulisi myös siirtää ns. tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka aihe koskettaisi tekijää syvästikin. Tämän koin haasteeksi mm. raporttia kirjoittaessa, mutta samalla, koska aihe oli minulle tärkeä, sain siitä energiaa ja jaksamista niin raportin laadintaan, kuin myös henkilöistöiltapäivissä esiintymisiin. Tarkoitukseni oli löytää positiivisia asioita, ja mielipiteitä, jotka auttaisivat kasvattajia ymmärtämään aihetta, ja jakamaan tietoa muille yksiköidensä kasvatäjille. (Vilkka, 2015, 179 – 183.) Koen että olen onnistunut tässä ja että asiasta puhutaan enemmän arjessa.

Esimiesten vastauksista ja henkilöistöiltapäivissä tapahtuneista keskusteluista nousi lisäkoulutuksen, ja lisäkeskustelun tarve aiheesta. Tulisiko jo opettajien ja hoitajien peruskoulutuksessa käsitellä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta laajemmin, jolloin tulevat työntekijät voisivat peilata arvojaan ja tapaansa ajatella asiaa. Tämän päivän kouluissa asiasta puhutaan ehkä enemmän kuin esimerkiksi kymmenen vuotta sitten, joten pitkään alalla toimivien olisi hyvä palata välillä pohtimaan työnsä peruskysymyksiä, kuten miksi tätä työtä tehdään, ja mitkä asiat kaipaavat mahdollisesti hiontaa omassa toiminnassa lapsia kohdatessa. Lantela (2019) tuo esiin myös omassa kirjoituksessaan lisäkoulutuksen tarpeen, sillä kasvattajat eivät olleet joko tietoisia sukupuolisensitiivisestä tavasta ohjata ja opettaa, tai sitä ei koettu tärkeäksi. Hän myös painotti lisäkoulutuksen tärkeyttä kaikissa työntekijäryhmissä, sillä omassa tutkimuksessaan hän oli huomannut kuinka hoitajat eivät kokeneet aihetta niin tärkeänä kuin esimerkiksi opettajat. (Cantell 2010, 6 – 7; Lantela 2019, 46 – 47, 48 – 49.) Liittykö tällainen ajattelu pohjakoulutuksen sisältöön ja jaettuun tietoon arjessa. Pohdin myös ohjataanko opettajia enemmän lisäkoulutuksiin kuin hoitajia?

Kysely esimiehille oli suppea ja käsitteitä ei kyselyssä avattu. Olisiko vastaukset olleet toisenlaisia jos oheen olisi liitetty teoriaa, ja toisaalta, olisinko saanut edes kymmentä vastausta, jos kysymyksiä olisi ollut lisää. Esimiehille järjestetyssä popopajassa pohdin näitä asioita ääneen, mutta en saanut vastausta. Kysymykset olisi voinut myös asetella toisin, sillä huomasin itsekin pohtivani *mitä tässä kysytään?*

Jotta henkilöstön voisi sitouttaa perehtymään johonkin asiaan, näkökulmaan tms. tulisi esimiesten toimia esimerkkinä ja ohjaajina. Esimies on hän joka varmistaa että tieto muutoksista kulkee työntekijöille. (Viitala 2018, 61.) Tämän myötä järjestin, varhaiskasvatuksen johtajan toiveesta, esimiehille edellä mainitun *powerpointin*, jossa kävin saman Powerpoint esityksen läpi, jonka olin valmistellut henkilöstöiltapäiviin. Toivoin että pajan jälkeen heräisi paljon lisää keskustelua aiheesta niin esimiesten, kuin yksiköidenkin kesken. Se että esitin esimiehille käsitteistöä ja pohdintaani, ei vielä riitä asenteiden muuttumiseen tai asenteiden kääntymiseen, vaan se vaatii paljon meiltä jokaiselta työntekijältä, ja se vaatii aikaa. (Vilkkä 2010, 153.)

Lasten näkökulmia ja ajatuksia kerätessäni tunsin saavani aitoja ja rehellisiä näkökulmia aiheesta. Se hetki kun täysin vieras lapsi kertoi minulle kuinka häntä on kiusattu, sai minut uskomaan että kohtaan lapset aidosti, ja että myös he vais-toavat aitouteni. Kaikki kiusaaminen tulisi ottaa aina vakavasti. Mikään ei oikeuta kiusaamista. Kiusaaminen mainittiin melkein joka päiväkodissa, joten jatkotutkimusta aiheelle, *kuinka saada kiusaaminen loppumaan päiväkodeissa*, voisi olla paikoillaan. Toisaalta, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus voisi vähentää eriarvoisuutta ja konflikteja päiväkodeissa, tai niitä opittaisiin tunnistamaan nopeammin arjessa. Suunnitelmaa laatiessa kasvattajat tulisivat myös tietoisemmiksi omista tavoista toimia arjessa, ja kuinka esim. lapsiryhmät jaetaan tällä hetkellä. Kun jaottelu kasvattajilta vähenee, vähenee erottelu myös lasten kesken. (Heikkinen 2019, 43, 46 – 47.)

Henkilöstön pohtimat keinot kuinka toteuttaa enemmän tasa-arvoista ja yhdenvertaista kohtaamista arjessa, olivat jo suurimmalta osin päiväkodeissa käytössä, joten osaamista ja halua toimia löytyy paljon jo ennen suunnitelmien tekoa. Oletukset sukupuolista, ja tietyn sukupuolen tavasta toimia, näkyvät edelleen paljon arjessa. Istumajärjestys saatetaan määrittää niin että tyttö istuu aina poikien välissä, sillä oletuksella että tytöt rauhoittavat ohjattua toimintaa ja tilannetta. Päiväkotiryhmän sukupuolijakauma saattaa myös määrittää osaltaan toiminnan suunnittelua. Tämä näkyy enemmän sisällä tapahtuvassa toiminnassa, kun taas metsä määritellään sukupuolettomaksi paikaksi joka sopii kaikille. Arjessa kuulee myös usein huudahduksia ”tytöt” tai ”pojat”, vaikkei se koskisi kaikkia kyseisen

sukupuolen edustajia tilassa. Itse pyrin käyttämään käsitettä ystävät, toverit tai yksinkertaisesti: lapset.

Jäin myös pohtimaan kirjallisuutta opetuksen välineenä, ja sitä kuinka kirjoitettu sana vanhenee. Tulisiko siis kaikista talon omista lastenkirjoista luopua ja siirtyä täysin kirjaston kirjoihin, vaiko päivittää kirjat aina muutaman vuoden välein, kuten koulumaailmassa tehdään? Entä autot, traktorit ja kaivinkoneet pohtimassa tunteita... Onko niissä oletus että poikia kiinnostaa kulkuneuvot, ja tätä kautta ajatellaan että saadaan heille opetettua tunteita paremmin? Itse koen outona opettaa tunteita tai kertoa perhetarinaa jossa elottomat autot käyvät koulua tai ystäväystyvät. En löytänyt tutkimusta joka olisi käsitellyt tätä aihetta, joten tässä olisi yksi jatkotutkimusaihe tulevaisuutta ajatellen; *sukupuolioletukset lasten tuntekirjallisuudessa*.

Huolehtiiko ryhmän opettaja että kirjoissa on esitelty etniseen tai sukupuoleltaan vähemmistöön kuuluvia ihmisiä? Kyseenalaistavatko kirjat mitään toimea, vai antavatko ne valmiin ns. oikean tavan toimia? Tietävätkö ryhmien aikuiset oikeasti mitä kirjoissa kerrotaan? (Pesonen 2018, 141.) Väitän etteivät tiedä. Tähän sain varmistuksen kun kirjoja selatessa löysin hyvin uskonnollisen ja tunnustuksellisen kirjan lasten kirjojen seasta, ja kysyin kasvattajilta miten on perusteltu että tämä on hyllyssä. Kasvattajat eivät tieneet kirjan olemassaolosta, ja poistivat sen lasten ulottuvilta. Toisaalta, voisiko eri uskontoja tuoda esiin lasten kirjojen kautta? Rajattaisiinko kirjoissa esiintyvät uskonnot ryhmän sisällä oleviin uskontoihin, vai maailman pääuskontoihin?

Joskus kasvattaja saattoi todeta, *ei mulla ole aikaa katsoa mitä noissa kirjoissa kerrotaan*. Tähän avuksi totesin löytyvän kirjastojen palvelut. Kirjastoon yhteyttä ottamalla löytyy erilaisiin teemoihin sopivia kirjoja ja täysin ilmaiseksi. Kirjat kuuluvat toimintaympäristöön, ja ovat tärkeitä opetuksen välineitä varhaiskasvatuksessa. Kirjojen avulla kerrotaan niin menneestä kuin tulevasta, tutustutaan eri kulttuureihin, eläimiin, tunteisiin. On hyvin tärkeää yhdenvertaisuuden kautta pohdita hahmoja joita kirjoissa lapsille esitetään. Näkyvätkö edes ryhmän lapset kirjoissa, entä heidän perheensä? Mitä kirjoilla halutaan lapsille kertoa, vai eikö niitä

koeta arvokkaiksi työvälaineiksi? Varhaiskasvatuksen kirjallisuus ansaitsisi mielestäni lisätutkimuksia. *Syrjäyttääkö teknologia lasten kirjat tai tulisiko vanhat sadut päivittää?*

Syy miksi nostin tuen varhaiskasvatuksessa tähän opinnäytetyöhön, juontaa omiin havaintoihini arjessa. Koen että riippuu täysin aikuisesta, yksiköstä, talon kulttuurista, laaditaanko lapselle tuettu suunnitelma. Toiset kasvattajat ajattelevat yleiseen tukeen kuuluvan paljon enemmän kuin toiset. Toisaalta, toteutuuko tuettu suunnitelma kuin se on laadittu. Kuka tukea lopulta tarvitsee, lapsi vai kasvattaja? Teoriaosuutta laatiessani, löysin paljon samankaltaisia pohdintoja kirjallisuudesta ja artikkeleista.

Kujamäki (2019) selvitti tutkimuksessaan mitä kaikkea kasvattajat kokivat kuuluvan yleiseen tukeen, ja tulokset olivat hyvin moninaiset. Kohteiksi mainittiin niin kielen kehityksen tuki, vuorovaikutustilanteet, hahmottamisen pulmat sekä mm. tunnetaidot. Keinoiksi tukea lasta näillä osa-alueilla todettiin toiminta pienissä ryhmissä, strukturoitu arki, kuvien käyttö ja pilkotut ohjeet. (Kujamäki 2019, 35 – 38.) Nämä kaikki oli mainittu siis yleisessä kasvun ja oppimisen tuessa, jota henkilöstö antaa lapsille arjessa. Tässä on mielestäni oiva aihe keskusteluille yksiköissä sekä esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajien kesken. Jos lapsen tuen tarve lakkaakin kun lapsi siirtyy toiseen ryhmään, tai toimii eri kasvattajan kanssa, onko lapsi silloin tarvinnutkaan tukea, vaiko kasvattaja?

Toistaiseksi laki ei velvoita tekemään tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmia päiväkodeissa, mutta uskon ja toivon sen olevan ajankohtainen parin vuoden sisään.

Lähteet

Ahmed, W. ja Eid, M. 2018. Antirasistinen koulu – kaikkien koulu? Teoksessa: Laukkanen, Miettinen, Elonheimo, Ojala ja Saresma. Feministisen pedagogiikan ABC – opas ohjaajille ja opettajille. Tampere; Vastapaino, 83 – 92.

Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet – Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

Alasaari, N. 2019. Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/05/Toiminnallinen-tasa-arvosuunnittelu-varhaiskasvatuksessa.pdf> Luettu 14.3.2020

Alasaari, N. & Katainen, R. 2016. Selvitys – Sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2016:36. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75093/RAP-2016-36-varhaiskasvatus-tasy.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 02.12.2018

Arene 2018. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Opinn%c3%a4ytety%c3%b6prosessin%20eettiset%20suositukset%20muistilistat%20opiskelijalle%20ja%20ohjaajalle.pdf> Luettu 3.4.2020

Aron, E. 2015. Erityisherkkä lapsi. Helsinki; Nemo

Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus – kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

Coolkatteacher.com Blogi (Täältä Koulutusjärjestelmä kuva 2.) Luettu 27.11.2018

Costiander, K. 2017. Tasa-arvo ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Diaesitys. Opetushallitus. https://www.tehy.fi/fi/system/files/mfiles/luentomateriaali/2017/kati_costiander3_tasa-arvo_vasu-perusteissa_id_8477.pdf

Ebeneser. 2019. Apurahahakemus, haku alkaa 1.3.19. <http://www.ebeneser.fi/index.php?page=5>

Engelberg, M. 2018. Miehiä ja naisihmisiä – Suomen kielen seksismi ja sen purkaminen. Helsinki; Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE

Eskola, P. 2017. Kotkan varhaiskasvatussuunnitelma. http://www.kotka.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/kotka/embeds/kotkawwwstructure/30016_Kotkan_varhaiskasvatussuunnitelma_2017.pdf

Fonsén, E. ja Parrila, S. 2016. Johtajuuden käsitteet ja lähtökohdat. Teoksessa: Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus – Käsikirja käytännön työhön. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 23 – 41

- Heikka, J. Jaettu pedagoginen johtajuus ja opettajajohtajuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa; Parrila, S. ja Fonsén, E. 2016. Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 43 – 57
- Heikkinen, M. 2019. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu perusopetuksessa ja päiväkodissa. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526222110.pdf> Luettu 3.4.2020
- Honkala, M. 2019. Sukupuolisensitiivistä kasvatusta kehittämässä – Sukupuolisensitiivinen tulkinta Tittamari Marttisen ja Aiju Salmisen *Ikioma perheeni* -teoksen henkilöahmoista. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1392821/FULLTEXT01.pdf> Luettu 3.4.2020
- Huhtisen päiväkotit. 2017. Huhtisen päiväkodin yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelma. Porvoo. <https://peda.net/porvoo-borg%C3%A5/vtis/pd/hphd2/vyj3> Luettu 30.11.2018
- Huuska, M. ja Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 31 – 53
- Ikävalko, E. 2010. Suunnittelu on tekoja – tasa-arvosuunnittelu osana koulujen tasa-arvotyötä. Teoksessa: Suortamo, Tainio, Ikävalko, Palmu ja Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 145 – 158
- Innokylä. Learning cafe – eli oppimiskahvila. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/learning-cafe-eli-oppimiskahvila> Luettu 14.3.2020
- Jääskeläinen, L. Hautakorpi, J. Onwen-Huma, H. Niittymäki, H. Pirttijärvi, A. Lempinen, M. Kajander, V. 2016. Tasa-arvotyö on taitolaji – Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Helsinki; Next Print oy
- Karkulehto, S. ja Rossi, L-M. 2018. Queer – avoimuuden ja moninaisuuden opetusta toisin. Teoksessa: Laukkanen, Miettinen, Elonheimo, Ojala ja Saresma. Feministisen pedagogiikan ABC – opas ohjaajille ja opettajille. Tampere; Vastapaino, 45 – 56
- Katainen, R. 2015 Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa – kouluttajan opas. Helsinki; Unigrafia http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/Kouluttajan-opas_LUONNOS_22_5.pdf
- Keskinen, S. & Hopearuoho-Saajala, K. 1994. Pojat päivähoitossa: Varhaiskasvatus. Helsinki; Kustannus Oy Tamara Press
- Kranowitz, C. 2015 (4. uudistettu painos). Tahatonta tohollusta – sensorisen integraation häiriö lapsen arkielämässä. Juva; Ps-kustannus oy
- Kujamäki, M. 2019. ”Kaikki lapset tarvii sitä perustukee” – Yleinen tuki inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/115885/Kujam%c3%a4kiMari.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Luettu 11.4.2020

Kumpulainen, K. Mikkola, A. Rajala, A. Hilppö, J. Lipponen, L. 2014. Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 224 – 242

Laiho, A. 2013. Sukupuolten tasa-arvo koulutuspoliittisena tavoitteena ja käsitteenä – erityistarkastelussa 2000-luvun politiikkadokumentit. Teoksessa Kasvatus ja aika 7. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68670/30056?acceptCookies=1> Luettu 30.11.2018

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Lantela, E. 2019. ”Kuka vaan voi tykätä pinkistä, pukeutua mekkoon, leikkiä robottia tai kiivetä puuhun” Sukupuolisensitiivinen kasvatus päiväkodissa varhaiskasvattajien kokemana. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64128/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201905232740.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 3.4.2020

Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. ja Saresma, T. 2018. Feministisen pedagogiikan ABC – opas ohjaajille ja opettajille. Tampere; Vastapaino

Lehto, J. 2014. Mindfulness – tiedostava ja hyväksyvä läsnäolo. Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 85 – 112

Lehtonen, J. 2010. ”Kaikki kuvatkin on sellaisia: isä, äiti ja lapsi” – heteronormatiivisuus eri koulutusasteilla. Teoksessa: Suortamo, Tainio, Ikävalko, Palmu ja Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 87 – 110

Lehtonen, S. 2019. Lasten yksilöllisten lähtökohtien huomioon ottaminen ryhmätason suunnittelussa varhaiskasvatuksessa. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/65485/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201909124129.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 11.4.2020

Martela, F. 2014. Positiivisen psykologian voima. Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara, L. (toim) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 30 – 62

Mattila, K-P 2013. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

Merikoski, H & Pihlaja, P. 2018. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Pihlaja, P. ja Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 201 – 221

Moberg, S. Hautamäki, J. Kivirauma, J. Lahtinen, U. Savolainen, H. Vehmas, S. 2015. Erityispedagogiikan perusteet. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

Mäkelä, L. 2010. Alaikäisiä koskeva eettinen ennakkosäätely. Teoksessa: Lagström, jne. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki; Nuorisotutkimusseura

- Nieminen, L. 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa: Lagström, jne. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki; Nuorisotutkimusseura
- Noponen, R. 2016. Learning cafe eli oppimiskahvila. Innokylän toimintamalli. <https://www.innokyla.fi/web/malli2825539> Luettu 9.3.2019
- Ojasalo, K. Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät – uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki; Sanoma Pro
- Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet> Luettu 14.3.2020
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Varhaiskasvatuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma. <https://minedu.fi/varhaiskasvatuksen-kehittamisohjelma> Luettu 14.3.2020
- Parrila, S. ja Fonsén, E. 2016. Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus – Käsikirja käytännön työhön. Jyväskylä; Ps-kustannus oy
- Parrila, S ja Fonsén, E. II. 2016. Arviointimenetelmien kehittäminen ja käyttöön-otto. Teoksessa; Parrila ja Fonsen (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus – Käsikirja käytännön työhön. Jyväskylä; Ps-kustannus oy 91 – 114
- Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä; Ps-kustannus oy
- Pesonen, J. 2018. Lastenkirjallisuus normeja vahvistamassa ja haastamassa. Teoksessa: Laukkanen, Miettinen, Elonheimo, Ojala ja Saresma. Feministisen pedagogiikan ABC – opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino, 140 – 149
- Perustuslaki 731/1999
- Petäjaniemi, T. 1998. Naisten ja miesten tasa-arvo – yhteinen etu. Teoksessa: Tarkki ja Petäjaniemi. Tasa-arvo puheenvuoroja. Juva; WSOY, 13 – 76
- Pihlaja, P. 2018. Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa: Pihlaja ja Viitala (toim.). Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä; Ps-kustannus, 141 – 181
- Pihlaja, P. ja Viitala, R. 2018a. Varhaiserityiskasvatus suunnannäyttäjänä. Teoksessa: Pihlaja ja Viitala (toim.). Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä; Ps- kustannus, 10 – 14
- Pihlaja, P. ja Viitala, R. 2018b. Muuttuva varhaiskasvatus. Teoksessa: Pihlaja ja Viitala (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä; Ps-kustannus, 17 – 49
- PLAN. 2019. Sanoista tehty – opetusmateriaali. 2019. <http://www.globaali-koulu.net/materiaalit/> Luettu 10.2.2019

Pylkkänen, T ja Tidenberg, R. 2018. Kielellinen ja kulttuurillinen moninaisuus. <https://peda.net/kotka/varhaiskasvatus/kjkv2>

Rauhankasvatusinstituutti 2018. Koulu vailla vertaa! – Opas yhdenvertaisuussuunnitteluun. https://maailmankoulu.fi/wp-content/uploads/2018/02/yhdenvertaisuus_opas_web.pdf Luettu 14.3.2020

Reunamo, J. ja Salomaa, P. 2014. Kielellisen kehityksen tukeminen. Teoksessa: Reunamo, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen kehittäminen. Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 23 – 47

Saaranen-Kauppinen, A. ja Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto: Analyysi ja tulkinta. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3.html Luettu 3.4.2020

Sajaniemi, N. ja Mäkelä, J. 2014. Ihminen voi hyvin joukossa. Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 136 – 159

Salgam, D. 2015. The Roles of Toys in Gender and Sexual Identity Construction in Early Childhood. https://www.researchgate.net/publication/277507628_The_Roles_of_Toys_in_Gender_and_Sexual_Identity_Construction_in_Early_Childhood Luettu 22.2.2019

Saresma, T. 2018. Intersektionaalisuus – erot ja hierarkiat opettamisessa. Teoksessa: Laukkanen, Miettinen, Elonheimo, Ojala ja Saresma: Feministisen pedagogiikan abc – opas ohjaajille ja opettajille. Tampere; Vastapaino, 26 – 34

Saukkola, K. ja Laane, T. 2017. Näe sydämellä – Luo arvostava yhteys lapseen. Kerava; Painojussit oy

Seta 2013. Älä oletta – Normit nurin. Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. <https://www.tasa-arvo.fi/documents/10181/34936/AlaOletta-NormitNurin.pdf/a5aae854-8783-4277-908b-3a28f30842e8> Luettu 14.3.2020

Seta 2016. Opitaan yhdessä – Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Opas opettajille. https://www.dropbox.com/s/iffkzu8f0ft73wx/Opas_kouluille_2016_NETTI.pdf?dl=0 Luettu 29.3.2020

Seta 2019a. Sukupuolen moninaisuus ja lapset – Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamisesta. https://www.dropbox.com/s/pina1x952cjbamu/Opas_varhaiskasvattajille2019.pdf?dl=0 Luettu 14.3.2020

Seta 2019b. Julkaisu- ja koulutustilaisuus intersukupuolisuudesta. <https://seta.fi/tapahtumat/kaverit-1-ja-2-animaatiot-sukupuolien-moninaisuudesta-ja-intersukupuolisuudesta-julkaisu-ja-koulutustilaisuus-1-3-2019/> Luettu 3.2.2019

Seta 2019c. Kaverit 1: Ollaan monenlaisia. <https://www.youtube.com/watch?v=ZHFQxlrnU2Q> Katsottu 9.3.2019

Seta 2019d. Kaverit 2: Mä oon intersukupuolinen. https://www.youtube.com/watch?v=DT9D_-VCqss Katsottu 9.3.2019

Syrjäläinen ja Kujala, 2010. Sukupuolittietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa: Suortamo, Tainio, Ikävalko, Palmu ja Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus oy, 25 – 40

Soukainen, U. 2016. Yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen varhaiskasvatusyksiköihin, suunnitelma laatimisen tueksi. Turku. <http://ah.turku.fi/ssnfu/2016/1208010x/Images/1495139.pdf>

Tarkki, J. 1998. Tasa-arvo umpikujassa. Teoksessa: Tarkki ja Petäjäniemi. Tasa-arvo puheenvuoroja. Juva; WSOY, 77 – 253

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Naisasialiitto Unioni ry. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>

Tasa-arvolaki 609/1986

TENK; Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta> Luettu 3.4.2020

Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Pro Gradu. Helsingin Yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24258/tasaarvo.pdf>

Teräs, T. 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa: Yli-tapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

Toivonen, A. 2018. Ryhmäyttäminen ja äänen antaminen. Teoksessa: Laukkanen, Miettinen, Elonheimo, Ojala ja Saresma. Feministisen pedagogiikan ABC – opas ohjaajille ja opettajille. Tampere; Vastapaino, 161 – 166

Valojää, A. 2018. Moninaiset lapsemme – raportti translasten ja intersukupuolisten lasten hyvinvoinnista, hoidosta ja juridisesta asemasta. https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/6357608/Seta%20-%20Moninaiset_lapsemme_2018.pdf

Varhaiskasvatuslaki 540/2018

Viitala, R. 2018. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa: Pihlaja, P. ja Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä; Ps-kustannus oy, 51 – 77

Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

Vehkalahti, K. Rutanen, N. Lagström, H. ja Pösö, T. 2010. Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa: Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki; Nuorisotutkimusseura ry

Vuorikoski, M. 2018. Osallistava opettaja – opetuskokemuksieni pohdintaa. Teoksessa: Laukkanen, Miettinen, Elonheimo, Ojala ja Saresma. Feministisen pedagogiikan ABC – opas ohjaajille ja opettajille. Tampere; Vastapaino, 128 – 134

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä; Ps-kustannus oy

KUVAT

Kuva 1: Sarjakuva "our education system". Löytyy googlettamalla monesta eri lähteestä

Kuva 2: Henkilöstöiltapäivissä käytetty lisämateriaali powerpointesityksen tukena

Kuva 3: We're all wonders -kirja, löytyy ääneen luettuna (engl.) <https://www.youtube.com/watch?v=cJurUTRt6as>

Kuva 4: Lasten näkökulman kuulemisen tukena käytetty matkalaukku

Kuva 5: Unicefin kortit aiheena Maailmojen lapset ja lelut, tulostettu vuonna 2014. Ei lähdettä saatavilla

Kuva 6: Reilupeli tulostettuna ja laminoituina

Kuva 7: Lelut joita käytin lasten näkökulman kuulemisen tukena

LIITTEET

LIITE 1

Saatekirje esimiehille

Hei, tämä kysely on osa opinnäytetyötäni (Sosiaali- ja terveysala YAMK, johtaminen ja kehittäminen, Saimia Lappeenranta), jonka tarkoituksena on luoda opas, jolla yksiköt voivat tarkistaa/päivittää/luoda omat tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmansa. Vastaustenne avulla saan tietoa kaupungin tämänhetkisestä tilasta. Nimeänne tai toimipaikkaanne ei julkaista. Vastauksianne käytetään myös pohjana syksyllä tapahtuviin henkilöstön keskustelutilaisuuksiin, jossa käydään läpi jo olemassa olevia keinoja sekä tutustutaan mahdollisesti vieraisiin käsitteisiin.

Opinnäytetyö valmistunee maaliskuussa 2020. Oppaasta tulee paperiversio, sähköinen versio, sekä linkki opinnäytetyöhöni josta löytää tarvittaessa lisää lähteitä. Opinnäytetyön tarkistaa Naisasialiitto Unionin projektipäällikkö ennen julkaisua, jotta kaikki määreet ja käsitteet pitävät paikkansa.

Vastaathan kyselyyn mahdollisimman pian, viimeistään huhtikuun 30. päivä.

Terveisin Laura Jäntti, varhaiskasvatuksen opettaja

*laura.jantti@*****.fi*

LIITE 2

Esimiehille lähtevän kyselyn alustavat kysymykset satunnaisessa järjestyksessä:

1. Koen että yksiköissäni on riittävästi tietoa sukupuolisensitiivisestä ja tasa-arvoisesta varhaiskasvatuksesta.
2. Päiväkodissamme tuetaan lapsen sukupuolen moninaisuutta.
3. Kuinka hyvin tuen tarpeet toteutuvat yksikössänne?
4. Jos lapsella on tarve pienempään ryhmään, kuinka hyvin se toteutuu yksikössänne?
5. Löytyykö yksiköistä asiantuntija joka ottaisi vastuun tiedon jakamisesta, aiheena tasa-arvo ja yhdenvertaisuus?

TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUSSUUNNITELMA VARHAISKASVATUKSESSA

Opas henkilöstölle

Tässä on esitetty eri vaiheet, jotka tulee ottaa huomioon suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelman teko kannattaa ajoittaa heti toimintakauden alkuun, ja laatia sähköiselle pohjalle, jota voidaan päivittää ja seurata.

- 1. SUUNNITTELU: Käsitteiden avaus kaikille, lisäkoulutuksen mahdollisuus. Suunnitelman aikataulu: selvitys syyskaudelle ja arviointiajankohta keväälle. Jos laaditaan kolmen vuoden suunnitelma, tulee asettaa väliarviointiajat perussuunnitelmaan. Suunnitelmaan laaditaan tavoitteet ja painopisteet.**

Suunnitelma on hyvä liittää tiimisuunnitelmaan sekä perehdytyskansioon uusien työntekijöiden luettavaksi. Painopisteitä voivat olla esim kohtaaminen arjessa, toiminta ja sen ohjaus, lelut, kirjat, perheiden kohtaaminen, sukupuolen moninaisuus, kulttuurit, tuen toteutuminen arjessa jne. Suunnitelma on hyvä laatia sähköiselle alustalle, jota pystytään päivittämään arviointitilanteessa ja uuden kauden alkaessa.

- 2. KARTOITUS: Ryhmien kasvattajat arvioivat tiloja/ leluja/ kirjoja/ toimintaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Mikä on toimivaa, mikä vaatii vielä muutosta? Lapset mukaan arviointiin!!!**

Apuna tähän voi käyttää mm videointia ja havainnointia, sekä apukaavakkeita joita löytyy mm tasa-arvoinevarhaiskasvatus.fi sivustolta.

- 3. KEHITTÄMINEN: Kootaan kerätty tieto havainnoinneista ja näkemyksistä sekä peilataan niitä alussa tehtyihin tavoitteisiin. Nostetaan pääkohdat ja esitetään suunnitelma vanhemmille esimerkiksi vanhempainillassa.**

Jokaisen yksikön kehittämiskohteet ovat erilaiset, sillä ne rakentuvat kyseisen yksikön lapsista, perheistä ja tarpeista. Vanhempien näkökulma on tärkeä, pohtikaa kuinka keräätte ne. Tapoja voi olla nimetön viesti tai esim taulu tilan seinällä jossa on pilkottu pääkohdat ja vanhemmat voivat kirjata ajatuksiaan teemojen alle.

- 4. ARVIOINTI: Jälleen kuullaan kaikkia osapuolia eli henkilöstöä, lapsia ja myös vanhempien näkökulma. Tarpeen vaatiessa lisäkoulutusta henkilöstölle.**

Suunnitelman voi laatia enintään kolmeksi vuodeksi, jolloin väliarviointien merkitys korostuu. Joka vuosi päiväkoteihin tulee uusia lapsia, ja mahdollisesti uusia työntekijöitä, joten suosittelen kartoitusta ja päivitystä viimeistään kahden vuoden välein.

HUOM! Suunnitelma tulisi olla nähtävissä esimerkiksi jokaisen yksikön pedanet sivuilla.

Lisävinkkejä ja linkkejä löydät opinnäytetyöstäni "Minä olen muottitietoinen – Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma varhaiskasvatuksessa." (Laura Jäntti 2020)